

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки
Кафедра педагогічної та вікової психології

ЗАТВЕРДЖУЮ

Професор з науково-педагогічної і
навчальної роботи та рекрутації
проф. Гаврилюк С. В.

Протокол № 2 від 18.10.2017р.

ПРОГРАМА

нормативної навчальної дисципліни

практика в закладах освіти (виробнича)

Підготовки Бакалавра

0301 Соціально-політичні науки

Спеціальності 6.030102 Психологія

освітньої програми (спеціалізації) Психологія

Програма практики в закладах освіти (виробнича) підготовки бакалавра, галузі знань 0301 Соціально-політичні науки, спеціальності 6.030102 Психологія, за освітньої програмою Психологія

Розробник: Гошовська Д.Т. кандидат психологічних наук, доцент

Рецензент: Мушкевич М.І. кандидат психологічних наук, доцент кафедри практичної психології та безпеки життєдіяльності

Програма практики затверджена на засіданні кафедри педагогічної та вікової психології

протокол № 12 від 30 серпня 2017 р.

Завідувач кафедри:

Гошовський Я.О.

Програма практики схвалена науково-методичною комісією факультету психології

протокол № 1 від 30 серпня 2017 р.

Голова науково-методичної комісії факультету _____

Іванашко О.Є.

Програма практики схвалена науково-методичною радою Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки

© Гошовська Д.Т., 2017 р.

І. ІНФОРМАЦІЙНИЙ ОПИС ПРАКТИКИ

Практика в закладах освіти (виробнича)

Найменування показників	Галузь знань, спеціальність, освітня програма, освітній ступінь	Характеристика навчальної дисципліни
Форма навчання денна	0301 Соціально-політичні науки Спеціальності 6.030102 Психологія Психологія	Нормативна
		Рік навчання 4
		Семестр - 7
		Консультації - 6 год.
Кількість годин/кредитів 180/7	Бакалавр	Самостійна робота – 84 год.
		Форма контролю: залік

(заочна форма)

Найменування показників	Галузь знань, спеціальність, освітня програма, освітній ступінь	Характеристика навчальної дисципліни
Форма навчання заочна	0301 Соціально-політичні науки Спеціальності 6.030102 Психологія Психологія	Нормативна
		Рік навчання 5
		Семестр - 9
		Індивідуальна робота - 80 год.
Кількість годин/кредитів 144/4	Бакалавр	Самостійна робота – 64 год.
		Форма контролю: залік

2. КОМПЕТЕНЦІЇ

За результатами практики студенти будуть компетентними у таких питаннях: **знати:**

- основні етапи проведення психологічного дослідження;

- методи дослідження у відповідності з розробленими критеріями, індивідуально-психологічними особливостями та віком досліджуваного.
- методологічні, теоретичні та конкретно-методичні принципи побудови психодіагностичного інструментарію і формулювання психодіагностичних узагальнень і висновків;
- особливості розвитку особистості на кожному віковому етапі;
- основні методики дослідження психічних процесів та міжособистісних стосунків.

вміти:

- складати план дослідження, вибрати методи та необхідні методики дослідження;
- висувати гіпотези дослідження, складати прогнози та рекомендації на основі результатів дослідження;
- враховувати вікові та індивідуальні особливості дітей при проведенні дослідження;
- диференціювати проблеми, пов'язані з навчанням, вихованням чи розвитком;
- вибрати правильні виховні впливи та корекційні заняття при роботі з такими учнями;
- оформляти результати психологічного консилиуму та складати рекомендації для вчителів, класних керівників, батьків

3. ЕТАПИ ПРАКТИКИ

Етапи	Зміст роботи	Терміни виконання
I етап — підготовчий	<ul style="list-style-type: none"> • бути присутнім на зборах з практики; • ознайомитися з програмою; • отримати індивідуальне завдання у керівника і узгодити з ним календарний план роботи на період; • індивідуальне завдання занести у щоденник практики 	Перший тиждень
		1-2 тиждень
II - основний етап	якісно і повністю виконати індивідуальне завдання;	2-3 тиждень
III - заключний етап	<ul style="list-style-type: none"> • зібрати і узагальнити матеріал з практики; 	3-4 тиждень

4. ВИДИ (ФОРМИ) ІНДИВІДУАЛЬНИХ ЗАВДАНЬ

I тиждень	Знайомство з роботою психолога у школі, навчальною групою. Ознайомлення з документацією. Складання індивідуального плану роботи, зокрема програму комплексного дослідження особистості. Планування роботи на тиждень. Планування й методична підготовка до діагностики особистості і колективу.	Перша консультація керівника
II тиждень	Проведення дослідження, обробка результатів, підготовка до проведення профорієнтаційної роботи.	Друга консультація керівника
III тиждень	Визначення за результатами діагностики пріоритетних напрямів подальшої роботи, проведення профорієнтаційної роботи.	Консультація керівника
IV тиждень	Оформлення документації. Оформлення результатів консилиуму. Підготовка та здача звітів. Підведення підсумків практики.	Остання консультація керівника

5. ОЦІНЮВАННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ ПРАКТИКИ

№ з/п	Види робіт	Максимальна оцінка керівника від бази практики (40%)	Максимальна оцінка керівника від факультету (60%)
1	Складання індивідуального плану проведення досліджень, його погодження з керівником практики	5	5
2	Розробка основних етапів психодіагностичного дослідження класу (паралелі) згідно з програмою практики	5	5
3	Вміння проводити діагностичне обстеження класного колективу (паралелі)	5	не оцінюється
4	Вміння здійснити обробку отриманих даних та інтерпретувати результати психодіагностичних обстежень	5	5
5	Вміння узагальнити та представити висновки щодо результатів психодіагностичних обстежень класного колективу (паралелі)	5	5
6	Вміння контактувати з членами колективу навчального закладу (учнями, вчителями, адміністрацією). Дотримання норм і правил поведінки та техніки безпеки закладу проходження практики	5	не оцінюється
7	Обговорення ситуації в класі (паралелі) консилиумом, розробка та надання рекомендацій за результатами обстеження класним керівникам, педагогам-предметникам та адміністрації	5	5
8	Оформлення звіту про проходження практики (повнота, наявність всіх пунктів, якість підсумкового аналізу, своєчасність подання)	5	5
9	Оцінка захисту матеріалів практики і результатів дослідження в присутності комісії (компетентність, вміння представити і узагальнити результати проведеної	не оцінюється	30

	роботи, давати аргументовані відповіді на питання)		
10	Всього	40	60

Шкала оцінювання

Оцінка в балах за всі види навчальної діяльності	Оцінка	
	для екзамену	для заліку
90 – 100	Відмінно	Зараховано
82 – 89	Дуже добре	
75 - 81	Добре	
67 -74	Задовільно	
60 - 66	Достатньо	
1 – 59	Незадовільно	Незараховано (з можливістю повторного складання)

6.МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ПРОХОДЖЕННЯ ПРАКТИКИ

- 1.Аврамченко Н. В. Практична спрямованість студентів-психологів під час проходження практики : методичні рекомендації. – Київ : НПУ ім. М. Драгоманова. – 2007. – 64 с.
- 2.Методичні рекомендації до організації навчально-дослідницької діяльності студентів та написання наукових робіт/ Укладач О. Є. Іванашко. – Луцьк, РВВ «Вежа» ВНУ ім. Лесі Українки, 2011. – 60 с.

7. РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

1. Абрамова Г. С. Практическая психология: учебник для студентов вузов / Г. С. Абрамова. – Изд. 6-е, перераб. и доп. – Москва : Академический проект, 2001. – 480 с.
- 2.Буленко Т. В. Діагностика особистості в практичній діяльності психолога / Т. В. Буленко, М. І. Мушкевич, Р. П. Федоренко . – Луцьк, 1966. – 311 с .
- 3.Бурлачук Л. Ф. Психодіагностика (психодіагностический инструментарий и его применение в условиях социальных служб) / Л. Ф. Бурлачук, Е. П. Савченко. – Київ: А.Л.Д., 1995. – 100 с.

4. Венгер А. Л. Психологические рисуночные тесты / А. Л. Венгер. – Москва: ВЛАДОС-ПРЕСС, 2003. – 160 с.
5. Дружинин В. Н. Экспериментальная психология / В. Н. Дружинин. – СПб: Питер, 2000. – 320 с.
6. Дубровина И. В. Рабочая книга школьного психолога / И. В. Дубровина. – Москва : Просвещение, 1991. – 303 с.
7. Еникеев М. И. Психологическая диагностика. Стандартизированные тесты / М. И. Еникеев. – Москва : Приор-издат, 2003. – 283 с.
8. Истратова О. Н. Психодиагностика: коллекция лучших тестов / О. Н. Истратова – Ростов н / Д: Феникс, 2005. – 375 с.
9. Коржова Е. Ю. Методика "Психологическая автобиография" в психодиагностике жизненных ситуаций: методическое пособие / под ред. Л. Ф. Бурлачука. – Киев: МАУП, 1994. – 109 с.
10. Немов Р. С. Психология / Р. С. Немов // Кн. 3: Экспериментальная педагогическая психология и психодиагностика. – Москва: Просвещение, 1995. – 512 с.
11. Патохарактерологический диагностический опросник для подростков и опыт его практического использования / под ред. А. Е. Личко, Н. Я. Иванова – Львов, 1976. – 389 с.
12. Пашукова Т. І. Практикум із загальної психології / Т. І. Пашукова , А. І. Допіра, Г. В. Дьяконов. – Київ: Знання, 2000. – 204 с.
13. Практическая психодиагностика: методики и тесты: учебное пособие / Редактор-составитель Д. Я. Райгородский. – Самар: Изд-кий Дом "Бахрах", 1998. – 672 с.
14. Психологические тесты / под ред. А. А. Карелина: в 2-х т. – Москва: Гуманист. Изд. Центр ВЛАДОС, 2002. – 312 с.
15. Регуш Л. А. Практикум по наблюдению и наблюдательности / Л. А. Регуш – СПб.: Питер, 2001. – 176 с.
16. Рогов Е. И. Настольная книга практического психолога / Е. И. Рогов: учебное пособие: в 2 кн. Кн. 1: Система работы с детьми разного возраста – Москва: Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 1998. – 384 с.
17. Рогов Е. И. Настольная книга практического психолога / Е. И. Рогов // учеб. пос.: в 2 кн. Кн.2. Работа психолога со взрослыми. Коррекционные приемы и упражнения. – Москва: Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 1998. – 480с.
18. Сарджвеладзе Н. И. Метод монологического интервью / Н. И. Сарджвеладзе // Вопросы психологии, 1984. № 2. – С.127-129.
19. Шапарь В. Б. Практическая психология. Проективные методики / В. Б. Шапарь . – Ростов н / Д: Феникс, 2007. – 478 с.

20. Юсупов И. М. Диагностика и тренинг эмпатийных тенденций личности / И. М . Юсупов – Казань, 1992. – 32с.

(Зразок оформлення титульної сторінки до звітних матеріалів)

СХІДНОЄВРОПЕЙСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

ІМЕНІ ЛЕСІ УКРАЇНКИ

ФАКУЛЬТЕТ ПСИХОЛОГІЇ

КАФЕДРА ПЕДАГОГІЧНОЇ ТА ВІКОВОЇ ПСИХОЛОГІЇ

ЗВІТ

ПРО ПРОХОДЖЕННЯ ВИРОБНИЧОЇ ПРАКТИКИ В ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ

студента (ки) _____ групи

(прізвище та ім'я студента)

у термін із _____ до _____

База практики: _____

“Допущено до захисту”

МП

(Директор школи)

Керівник від бази практики

(посада, підпис, прізвище, ім'я, по батькові)

Керівник практики від факультету

**Відгук керівника практики від базової установи
про роботу студента та оцінка його діяльності**

№ з / п	Види робіт	Оцінювання в балах	
		максимальне оцінювання в балах	оцінка керівника від бази практики
1	2	3	4
1	Логіка, чіткість, самостійність та ініціативність у визначенні змісту індивідуального плану проходження практики діагностичної в закладах освіти	5	
2	Реалізація психологічно грамотних професійних контактів з адміністрацією, психолого-педагогічним колективом та школярами бази практики	5	
3	Уміння шляхом вивчення групи засобом спостереження та ознайомлення з психолого-педагогічними картами школярів, відповідно до вікових та індивідуальних особливостей розвитку, визначити мету діагностичного мінімуму, дібрати методичний інструментарій і провести діагностику з метою висунення психологічної гіпотези про особливості розвитку, навчальної діяльності, системи міжособових стосунків кожного члена групи	5	
4	Уміння шляхом поглибленої психодіагностики виявити і документально представити (у формі заповненої психолого-педагогічної карти школяра, відповідно до психолого-педагогічного статусу учнів) зони і зміст внутрішнього конфлікту в дітей, котрі мають проблеми в навчанні, спілкуванні й особистісному розвитку, та узагальнити матеріали для виступу на консилиумі	5	
5	Реалізація студента в участі у проведенні психолого-педагогічного консилиуму: у процесі збору шкільного статусу дитини й розробці стратегії супроводу; уміння визначити зміст супроводжуючої роботи (для групи та індивідуальних випадків) за результатами інформаційного обміну між учасниками консилиуму і взаємних відповідей, які слугують основою для опису психолого-медико-педагогічного статусу школяра	10	
6	Уміння оформити протокол висновку психолого-педагогічного консилиуму; психолого-педагогічні карти на членів досліджуваної групи; матеріали підготовки і проведення консилиуму: повнота представлення, відповідність вимогам оформлення звіту, акуратність і продуманість оформлення результатів звіту	10	
7	Своєчасність та ретельність виконання всіх завдань згідно з індивідуальним планом роботи, у тому числі подання матеріалів проходження практики керівнику від бази практики та керівнику від факультету; відповідальність у дотриманні режиму проходження практики щодо кількості годин, відведених для проходження практики (5 годин щодня протягом 6 днів, у терміни практики 3 тижні, згідно з датами, установленними графіком навчального процесу)	10	
Разом у балах максимальна оцінка становить:		50	

Підпис керівника від бази практики _____
(посада, підпис, прізвище, ім'я, по батькові)

М.П. " _____ " _____ 2017 р.

**Висновки керівника практики від факультету
про роботу студента**

№ з/п	Види робіт	Оцінювання в балах	
		максимальне оцінювання в балах	оцінка керівника від факультету
1	2	3	4
1	Логіка, чіткість, самостійність та ініціативність у визначенні змісту індивідуального плану проходження практики діагностичної в закладах освіти	5	
2	Реалізація психологічно грамотних професійних контактів з адміністрацією, психолого-педагогічним колективом та школярами бази практики	5	
3	Уміння шляхом вивчення групи засобом спостереження та ознайомлення з психолого-педагогічними картами школярів, відповідно до вікових та індивідуальних особливостей розвитку, визначити мету діагностичного мінімуму, дібрати методичний інструментарій і провести діагностику з метою висунення психологічної гіпотези про особливості розвитку, навчальної діяльності, системи міжособових стосунків кожного члена групи	5	
4	Уміння шляхом поглибленої психодіагностики виявити і документально представити (у формі заповненої психолого-педагогічної карти школяра, відповідно до психолого-педагогічного статусу учнів) зони і зміст внутрішнього конфлікту в дітей, котрі мають проблеми в навчанні, спілкуванні й особистісному розвитку, та узагальнити матеріали для виступу на консиліумі	5	
5	Реалізація студента в участі у проведенні психолого-педагогічного консиліуму: у процесі збору шкільного статусу дитини і розробки стратегії супроводу; уміння визначити зміст супроводжуючої роботи (для групи та індивідуальних випадків) за результатами інформаційного обміну між учасниками консиліуму і взаємних відповідей, які слугують основою для опису психолого-медико-педагогічного статусу школяра	10	
6	Уміння оформити протокол висновку психолого-педагогічного консиліуму; психолого-педагогічні карти на членів досліджуваної групи; матеріали підготовки і проведення консиліуму: повнота представлення, відповідність вимогам оформлення звіту, акуратність і продуманість оформлення результатів звіту	5	
7	Своєчасність та ретельність виконання всіх завдань, згідно з індивідуальним планом роботи, у тому числі подання матеріалів проходження практики керівнику від бази практики та керівнику від факультету; відповідальність у дотриманні режиму проходження практики щодо кількості годин, відведених для проходження практики (5 годин щодня протягом 6 днів, у терміни практики 3 тижні, згідно з датами встановленими графіком навчального процесу)	5	

8	Уміння захистити матеріали проходження практики у формі доповіді про зміст і досягнуті результати за всіма етапами проходження практики: компетентність, логічність, лаконічність та змістовність представлення узагальнених результатів дослідження, аргументованість відповідей на запитання членів комісії	10	
9	Разом у балах максимальна оцінка становить	50	

Підпис керівника від факультету _____
(посада, підпис, прізвище, ім'я, по батькові)

Оцінка за практику _____

Підписи членів комісії _____

“ _____ ” _____ 20__ р.

Зразок для організації спостереження за рівнем адаптованості учнів

Основні характеристики психолого-педагогічного статусу учня, стан, який вивчається за допомогою експертних опитувань. Паралельно перераховуються поведінкові прояви дитини, які можуть розглядатись як індикатори успішного пристосування до школи в сферах навчання, спілкування і психологічного самопочуття на певному етапі вікового розвитку.

Параметри психолого-педагогічного статусу	Конкретні поведінкові прояви
1. Пізнавальна сфера	
1.1. Довільність психічних процесів	Здатний зосереджуватися на задачі і не відволікатися в процесі її вирішення Може поставити перед собою конкретну навчальну мету і послідовно добиватися її вирішення Розуміє вимоги вчителя і старається їх виконувати При виникненні навчальних труднощів на уроці прикладає всі зусилля для їх “подолання”
1.2. Розвиток мислення	На уроці демонструє здатність узагальнювати ті знання, якими володіє. Здатен відділити суттєві властивості предмета від несуттєвих Може зв'язно розповісти про події свого життя

1.3. Сформованість найважливіших навчальних дій	Розуміє і виконує вказівки вчителя на уроці без нагадування Здатен виділити в завданні основне питання і визначити шляхи виконання завдання Може здійснити найпростіші мисленнєві операції мисленно, без опори на наочний матеріал
1.4. Розвиток мови	Може переказати зміст тексту чи розповіді вчителя своїми Словами.Зв'язно висловлює свої думки Має достатній словниковий запас
1.5. Розвиток тонкої моторики	Пише розбірливо, виконує основні вимоги до письма Здатен малювати дрібні деталі, точно обводити контур
1.6. Розумова працездатність і темп навчальної діяльності	Зберігає задовільну працездатність протягом всього уроку Здатен працювати в одному темпі зі всім класом
2. Особливості поведінки і спілкування школярів	
2.1. Взаємодія з однолітками	Активний в спілкуванні з однолітками, сам вибирає собі партнерів для ігор і занять Не провокує конфлікти з однолітками, не б'є першим Має постійних приятелів в класі
2.2. Взаємодія з педагогами	Може звернутися з проханням до вчителя З повагою відноситься до вчителя і зберігає необхідну дистанцію у спілкуванні з ним. Прислухається до зауважень і вимог вчителя, старається їх виконати
2.3. Дотримання соціальних і етичних норм	Підтримує акуратний зовнішній вигляд протягом дня Не списує домашні завдання Зберігає прийняті в класі правила поведінки і спілкування
2.4. Поведінкова саморегуляція	При відповіді біля дошки контролює рухи тіла (позу, положення рук, ніг). Володіє собою в ситуаціях, що вимагають зосередженості, мовчання чи обмеження рухів. Контролює свої емоції
2.5. Активність і незалежність	Достатньо активний на уроці, прагне проявити свої знання Проявляє зацікавленість в отриманні нових знань Самостійно добирається до школи Вміє користуватися шкільним буфетом Здатний справитися з чергуванням по класу
3. Особливості мотиваційної сфери	
3.1. Наявність і характер навчальної мотивації.	Рідко пропускає заняття Проявляє зацікавленість в хорошій оцінці Має на уроці все необхідне шкільне приладдя
3.2. Стійкий емоційний стан (рівень тривожності)	У міру переживає за оцінки і критичні зауваження вчителя

ПСИХОЛОГО-ДІАГНОСТИЧНЕ ОБСТЕЖЕННЯ

1. Параметри психолого-педагогічного статусу
2. Найбільш вірогідні психологічні труднощі, виявлені в діагностичному мінімумі.
3. Найбільш вірогідні психологічні і соціально-педагогічні причини виникнення труднощів: при об'єктивному зниженні розумових здібностей по відношенню до вікової норми і без такого зниження.

1. ОСОБЛИВОСТІ ПІЗНАВАЛЬНОЇ СФЕРИ

Проблеми:

- Низький рівень довільності пізнавальних процесів
- Низький рівень розвитку мислення
- Несформованість найважливіших навчальних розумових дій

Можливі причини:

При об'єктивному зниженні розумових здібностей по відношенню до вікової норми

- ◆ розумова відсталість
- ◆ затримка психічного розвитку чи зниження окремих функцій
- ◆ психофізичний інфантизм (в даному випадку це означає своєрідне “застрягання” дитини на дошкільному рівні розвитку, що особливо явно прослідковується у відношенні до норм, правил поведінки і діяльності, а також в особливостях самооцінки, яка часто виявляється несформованою). Психофізичний інфантизм може провокуватися стилем сімейного виховання, особливостями соціально-педагогічного середовища життєдіяльності дитини, однак, в даному випадку можна передбачувати, що він сформувався на фоні певної церебральної недостатності.

Без об'єктивного зниження розумових здібностей по відношенню до вікової норми

- ◆ висока особистісна чи шкільна тривожність, викликана порушеннями спілкування з педагогами чи з однолітками, а також сімейними проблемами
- ◆ низький рівень навчальної мотивації, викликаний об'єктивним педагогічним відставанням за програмою, низьким рівнем психологічної готовності до навчання на даній шкільній сходині, інтелектуальною пасивністю та ін. В цілому низька навчальна мотивація може бути наслідком двох сукупностей факторів. Перша сукупність факторів призводить до несформованості навчальної мотивації (зустрічаються в початковій ланці школи). В основі цих ситуацій можуть лежати особливості інтелектуального і вольового розвитку дитини, соціально-педагогічні фактори. Друга сукупність факторів призводить до зниження навчальної мотивації. Така ситуація може виникнути на будь-якому етапі

навчання. Провокують її порушення значущих соціальних відносин, об'єктивне відставання за програмою, сімейні проблеми та інші фактори.

Проблема:

- низький рівень мовного розвитку

Можливі причини:

При об'єктивному зниженні розумових здібностей по відношенню до вікової норми

- ◆ розумова відсталість
- ◆ затримка психічного розвитку чи зниження окремих функцій
- ◆ психофізичний інфантилізм

Без об'єктивного зниження розумових здібностей по відношенню до вікової норми

- ◆ висока особистісна чи шкільна тривожність, викликана порушеннями спілкування з педагогами чи з однолітками, а також сімейними проблемами
- ◆ низький рівень навчальної мотивації, викликаний об'єктивним педагогічним відставанням за програмою, низьким рівнем психологічної готовності до навчання на даній шкільній сходині, інтелектуальною пасивністю та ін.

- ◆ специфічні логопедичні проблеми
- ◆ соціально-педагогічні умови розвитку (характер і стиль спілкування в сім'ї, особливості мовного розвитку тієї субкультури, до якої належить сім'я і референтна група школяра).

Таким чином у багатьох випадках необхідне проведення диференційного обстеження, яке орієнтоване на співвіднесення рівня інтелектуального розвитку дитини віковій нормі. Якщо гіпотеза про розумове зниження не підтверджена то психолог і без обстеження може відмовитись від такого передбачення, а сплановане обстеження необхідне з метою перевірки інших причин існуючих труднощів

Проблема:

- Низький рівень розвитку тонкої моторики

Можливі причини:

- ◆ специфічні нейропсихологічні проблеми
- ◆ ліворукість (необхідно розрізняти труднощі, що виникають при навчанні письму й малюванню (кресленню) у лівші, які звикають до правої руки)
- ◆ психофізичний інфантилізм

Проблема:

- Низький темп розумової діяльності і низька навчальна працездатність

Можливі причини:

При об'єктивній зумовленості існуючої проблеми:

- ◆ особливості нервової системи (інертний чи слабкий типи нервової діяльності)

- ◆ астенизація нервової системи, обумовлена об'єктивними причинами генетичного чи онтогенетичного характеру, умовами життя і діяльності, конкретними подіями
- ◆ фізичне ослаблення на фоні хронічних чи гострих соматичних захворювань

При захисній зумовленості існуючої проблеми:

- ◆ висока особистісна чи шкільна тривожність
- ◆ порушення спілкування в школі (з педагогами, однолітками)
- ◆ стиль сімейного виховання (гіперпротекція)
- ◆ негативний емоційний фон внутрішньосімейних відносин

За підсумками психодіагностичного мінімуму психолог, переважно, може визначити якими причинами обумовлені наявні психодинамічні порушення - об'єктивними чи захисними, і відповідно побудувати подальше уточнення проблеми.

2. ОСОБЛИВОСТІ ПОВЕДІНКИ І СПІЛКУВАННЯ ШКОЛЯРІВ

Проблема:

- Порушення спілкування з однолітками і педагогами переважно агресивного характеру

Можливі причини:

- ◆ агресивність, як сформована риса особистості дитини і підлітка (особистісна акцентуація). Вона може бути пов'язана як з певними соціально-педагогічними умовами життя дитини поза школою, а саме, засвоєнням стилю агресивної поведінки в сім'ї, особливостями підліткової референтної групи, відображенням певних клінічних проблем (церебральної недостатності)
- ◆ агресивність захисного характеру, як прояв тривожності, невпевненості школяра в прийнятті його значущими дорослими чи однолітками, неадекватний прояв внутрішньої незахищеності
- ◆ агресивність як відображення несформованості продуктивних форм спілкування, пов'язана зі стилем сімейного виховання, умовами життя, досвідом попереднього спілкування з дорослими й однолітками, чи - аутизмом в різній степені вираженості (аутизм - як зниження потреби в спілкуванні).
- ◆ агресивність як відображення неприйнятої обдарованості, нестандартності особистості дитини.

Проблема:

- Порушення спілкування з однолітками, яке проявляється у формі замкнутості, уникнення контактів з однолітками і педагогами

Можливі причини:

- ◆ об'єктивно обумовлені особливості спілкування дитини й підлітка, пов'язані з особливостями інтелектуального чи емоційного розвитку (інтелектуалізм, аутизм)

◆ особливості захисної психологічної природи, пов'язані з високою особистісною чи шкільною тривожністю. В цьому випадку замкнутість дитини часто поєднується з недовірливістю, особливо - по відношенню до нових життєвих ситуацій. Таку дитину у багатьох випадках характеризує непродуктивний тип навчальної й соціальної мотивації - орієнтація на уникнення невдачі

◆ замкнутість як відображення низького рівня сформованості продуктивних засобів спілкування, пов'язаного зі стилем виховання й спілкування в сім'ї.

Проблема:

• Порушення спілкування з однолітками і педагогами, яке проявляється у формі негативістичної демонстративності - свідомому порушенні правил і норм шкільної поведінки.

Можливі причини:

◆ несформованість адекватних форм реалізації потреби в увазі і визнанні оточуючими, пов'язана найчастіше з особливостями стилю сімейного виховання

◆ невизнана оточуючими обдарованість і нестандартність особистості дитини чи підлітка

◆ висока особистісна тривожність, яка приводить до невпевненості в прийнятті значущими дорослими і ровесниками

◆ як демонстрація підліткової незалежності, пов'язана в більшості випадків з порушеннями нормального емоційного контакту школяра з педагогами й ровесниками.

Проблема:

• Порушення спілкування з однолітками і педагогами, яке проявляється в надмірній виконливості, комфортності дитини, спілкування такого школяра характеризує "прилипчивість", демонстративна лояльність.

Можливі причини:

◆ висока особистісна тривожність, яка проявляється у невпевненості дитини в любові й прийнятті значущими дорослими і педагогами. Інколи така поведінка є своєрідною формою компенсації сімейних проблем дитини (напр. , таких стилів сімейного виховання як гіпоопіка)

◆ емоційно-особистісна інфантильність, яка проявляється у високій комфортності, несформованості уявлень про власне "Я", мотиваційній незрілості. Такі особливості можуть провокуватися стилем сімейного виховання, відношенням до дитини (гіперопіка). В її основі може полягати і певна церебральна недостатність.

Проблема:

• Рухова розгальмованість, невгомність, низький рівень контролю над своєю поведінкою і емоційними реакціями.

Можливі причини:

- ◆ у випадку, якщо розгальмованість і невгамовність поєднуються з високою активністю (навчальною, пізнавальною, соціальною, ін.) і цілеспрямованістю, можна говорити про особливості нервової системи (висока енергетика), прояви загальної обдарованості і високої пізнавальної мотивації школяра. В цьому випадку подібні поведінкові прояви можуть засвідчувати про неповну, недостатню реалізацію дитиною свого потенціалу.
- ◆ особливості захисної психологічної природи. Розгальмованість як демонстративний поведінковий прояв може виникати на фоні порушень спілкування школяра з педагогами й однолітками
- ◆ рухова розгальмованість на фоні високої імпульсивності поведінки, слабкою її цілеспрямованості може свідчити про певні особливості нервової системи дитини, неблагоприємний неврологічний статус
- ◆ рухова розгальмованість як розбещеність засвідчує особливості стилю сімейного виховання й відношення до дитини.

Проблема:

- Порушення поведінки переважно у формі депресивності, астенічності школяра

Можливі причини:

- ◆ депресивність зумовлена об'єктивними факторами - втомленістю, низькою енергетикою. Такі особливості свідчать про загальну соматичну ослабленість дитини, психологічне чи психофізичне виснаження, а також про нервову організацію дитини - слабкий тип нервової системи. При цьому необхідно враховувати, що сам по собі такий тип нервової діяльності не виступає причиною депресивного стану школяра. Він стає провокуючим фактором в умовах, неблагоприємних для навчання й розвитку дітей такого типу
- ◆ депресивна поведінка захисної психологічної природи. Така поведінка може бути викликана поєднанням різних соціально-психологічних умов: демонстративні депресія як відображення незадоволеної потреби в увазі, наслідок високої особистісної чи шкільної тривожності, пов'язаної з порушенням контактів зі значущими дорослими й ровесниками, невизнана обдарованість; мотиваційний відхід від діяльності у внутрішній фантазійний план може бути пов'язаний із втратою інтересу до пізнавальної діяльності (низької чи несформованої навчальної мотивації)
- ◆ загальна повільність темпу діяльності психофізичної природи, помилково приймається за відхилення в поведінці

Проблема:

- Порушення поведінки, яке проявляється в розгальмованості потягів дитини й підлітка

Можливі причини:

- ◆ патологічні непереборні потяги, обумовлені певними об'єктивними порушеннями психіки дитини чи підлітка
- ◆ розгальмованість потягів соціально-педагогічної природи, пов'язані з особливостями середовища життєдіяльності дитини, особливостями сімейного виховання
- ◆ розгальмованість потягів психологічної захисної природи, що частіше набуває риси негативістичної демонстративності. Має своєю основою порушення спілкування зі значущими дорослими й ровесниками.

Проблема:

- Прояв невротичних симптомів в поведінці школяра, таких як плаксивість, порушення мови, нав'язливі рухи чи звуки, психосоматичні прояви (болі, алергічні реакції, енурез та ін.).

Можливі причини:

- ◆ як прояви раніше існувавших психосоматичних проявів і захворювань
- ◆ висока тривожність як відображення серйозних порушень у відносинах зі значущими дорослими, однолітками і в сім'ї
- ◆ висока тривожність як стійка риса особистості (певний тип акцентуації характеру)

Що стосується проблем, які виникають у системі відносин школяра з навколишніми людьми, - негативна оцінка цих відносин, сприйняття їх як неблагоприємних, непродуктивних, то вони, переважно, обумовлені об'єктивними порушеннями у відносинах. Це може бути відторгнення, неприйняття зі сторони значущих дорослих чи однолітків, соціальна ізоляція школярів, неприйняття і відторгнення соціального оточення самою дитиною. Можливою причиною може бути також глибока внутрішня конфліктність особистості самого школяра, що проектує себе в систему зовнішніх відносин.

Низька самооцінка в переважній більшості є вторинним фактором, послідовною певних порушень в навчанні, поведінці чи самопочутті дитини. Зниження самооцінки відбувається слідом за зміною соціальної ситуації, системи соціальних відносин дитини (на фоні хронічного невстигання дитини, неприйняття групою ровесників, погіршення відношення зі сторони значущих дорослих - батьків, педагогів, ін.) З цієї точки зору самооцінка може розглядатися як "лакмусовий папірець" психологічного стану дитини. Часто її рівень і сформованість дозволяє більш чітко диференціювати психологічний діагноз (напр.: розвести ситуації психофізичного інфантилізму з несклавленою самооцінкою і хронічного невстигання, що супроводжується заниженою оцінкою своїх можливостей. Окрім того, цей показник відображає глибину порушень і проблем школяра. Якщо при наявності серйозних проблем в поведінці, навчанні чи відносинах з однокласниками зберігає адекватну самооцінку і позитивну "Я-концепцію", це відкриває широкі можливості для зміни наявної ситуації, вирішення існуючих труднощів.

Особистісний опитувальник Айзенка

Інструкція: «Зараз буде проведена методика на визначення типу вашого темпераменту. Для цього необхідно записувати номер питання – їх буде 101 – і відповідь «+» /так/ чи «-» /ні/».

Матеріал:

1. У вас багато різних хобі?
2. Ви обмірковуєте попередньо те, що збираєтесь зробити?
3. У вас часто бувають спади і підйоми настрою?
4. Ви претендували коли-небудь на похвалу за те, що в дійсності зробила інша людина?
5. Ви говірка людина?
6. Вас турбувало б те, що ви залізли в борги?
7. Вам приходилося почувати себе нещасливою людиною без особливих на те причин?
8. Вам траплялося коли-небудь поскупитися, щоб одержати більше, ніж вам покладалося?
9. Ви ретельно замикаєте двері на ніч?
10. Ви вважаєте себе життєрадісною людиною?
11. Побачивши, як страждає дитина, тварина, ви б сильно розбудувалися?
12. Ви часто переживаєте через те, що зробили або сказали щось, чого не варто було б робити або говорити?
13. Ви завжди виконуєте свої обіцянки, навіть якщо особисто вам це дуже незручно?
14. Ви одержали би задоволення, стрибаючи з парашутом?
15. Чи здатні ви дати волю почуттям і від душі повеселитися в гучній компанії?
16. Ви дратівливі?
17. Ви коли-небудь обвинувачували кого-небудь у тім, у чому насправді були винуваті самі?
18. Вам подобається знайомитися з новими людьми?
19. Ви вірите на користь страхування?
20. Чи легко вас скривдити?
21. Чи усі ваші звички гарні і бажані?
22. Ви намагаєтесь бути в тіні, знаходячись у суспільстві?
23. Стали б ви приймати засоби, що можуть привести вас у незвичайний або небезпечний стан (алкоголь, наркотики)?
24. Ви часто випробуєте такий стан, коли усі набридло?
25. Вам траплялося брати речі, що належать іншій особі будь це навіть такий дріб'язок, як шпилька або гудзик?

26. Вам подобається часто ходити до кого-небудь у гості і бувати в суспільстві?
27. Вам робить приємність кривдити тих, кого ви любите?
28. Вас часто турбує почуття провини?
29. Вам приходилося говорити про те, у чому ви погано розбираєтеся?
30. Ви звичайно віддаєте перевагу книгам зустрічам з людьми?
31. У вас є явні вороги?
32. Ви назвали б себе нервовою людиною?
33. Ви завжди перепрошуєте, коли нагрубите іншому?
34. У вас багато друзів?
35. Вам подобається влаштовувати розіграші і жарти, що іноді можуть дійсно заподіяти людям біль?
36. Ви неспокійна людина?
37. У дитинстві ви завжди безмовно і негайно виконували те, що вам наказували?
38. Ви вважаєте себе безтурботною людиною?
39. Чи багато для вас значать гарні манери й охайність?
40. Чи хвилюєтеся ви з приводу яких-небудь жахливих подій, що могли б трапитися, але не трапитися?
41. Вам траплялося зламати або втратити чужу річ?
42. Ви звичайно першими виявляєте ініціативу при знайомстві?
43. Чи можете ви легко зрозуміти стан людини, якщо він поділяється з вами турботами?
44. У вас часто нерви бувають натягнуті до межі?
45. Чи кинете ви непотрібний папірець на старт, якщо під рукою немає кошика?
46. Ви більше мовчите, знаходячись у суспільстві інших людей?
47. Чи вважаєте ви, що шлюб старомодний і його варто скасувати?
48. Ви іноді відчуваєте жалість до себе?
49. Ви іноді багато хвастаєтеся?
50. Ви легко можете внести пожвавлення в досить нудну компанію?
51. Чи дратують вас обережні водії?
52. Ви турбуєтеся про своє здоров'я?
53. Ви говорили коли-небудь погано про іншу людину?
54. Ви любите переказувати анекдоти і жарти своїм друзям?
55. Для вас більшість харчових продуктів однакові на смак?
56. Чи буває у вас іноді дурний настрій?
57. Ви грубили коли-небудь своїм батькам у дитинстві?
58. Вам подобається спілкуватися з людьми?

59. Ви переживаєте, якщо довідаєтеся, що допустили помилки у своїй роботі?
60. Ви страждаєте від безсоння?
61. Ви завжди миєте руки перед їжею?
62. Ви з тих людей, що не лізуть за словом у кишеню?
63. Ви волієте приходити на зустріч небагато раніш призначеного часу?
64. Ви почуваєте себе апатичним, утомленим без якої-небудь причини?
65. Вам подобається робота, що вимагає швидких дій?
66. Ви так любите поговорити, що не упускаєте будь-як зручного випадку поговорити з новою людиною?
67. Ваша мати — гарна людина (була гарною людиною)?
68. Чи часто вам здається, що життя жахливо нудне?
69. Ви колись скористалися помилкою іншої людини у своїх цілях?
70. Ви часто берете на себе більше, ніж дозволяє час?
71. Є чи люди, що намагаються уникати вас?
72. Вас дуже турбує ваша зовнішність?
73. Ви завжди ввічливі, навіть з неприємними людьми?
74. Чи вважаєте ви, що люди затрачають занадто багато часу, щоб забезпечити своє майбутнє, відкладаючи заощадження, страхуючи себе і своє життя?
75. Чи виникало у вас коли-небудь бажання вмерти?
76. Ви спробували б уникнути сплати податку з додаткового заробітку, якби були упевнені, що вас ніколи не зможуть викрити в цьому?
77. Душу компанії — це про вас?
78. Ви намагаєтеся не грубити людям?
79. Ви довго переживаєте після конфуз, що трапився?
80. Ви коли-небудь наполягали на тому, щоб було вашим-вашій-по-вашому?
81. Ви часто приїжджаєте на вокзал в останню хвилину перед відходом потяга?
82. Ви коли-небудь навмисно говорили що-небудь неприємної або образливе для людини?
83. Вас турбували ваші нерви?
84. Вам неприємно знаходитися серед людей, що жартують над товаришами?
85. Ви легко втрачаєте друзів зі своєї вини?
86. Ви часто випробуєте почуття самотності?
87. Чи завжди ваші слова збігаються зі справою?
88. Чи подобається вам іноді дражнити тварин?
89. Ви легко ображаєтеся на зауваження, що стосуються особисто вас і вашої роботи?
90. Життя без якої-небудь небезпеки показалася б вам занадто нудної?

91. Ви коли-небудь спізнювалися на побачення або роботу?
92. Вам подобається суєта і пошвавлення навколо вас?
93. Ви хочете, щоб люди боялися вас?
94. Чи вірно, що ви іноді повні енергії і все горить у руках, а іноді зовсім мляві?
95. Ви іноді відкладаєте на завтра те, що повинно зробити сьогодні?
96. Чи вважають вас живою і веселою людиною?
97. Чи часто вам говорять неправду?
98. Ви дуже чуттєві до деяких явищ, подій, речам?
99. Ви завжди готові визнати свої помилки?
100. Вам коли-небудь була жалюгідна тварина, що потрапило в капкан?
101. Чи Важко вам було заповнювати анкету?

Ключі

Отримані результати відповідей зіставляються з «ключем». За відповідь, що відповідає ключеві, привласнюється 1 бал, за невідповідний ключеві — 0 балів. Отримані бали сумуються.

Ключі

1. Шкала психотизму:

відповіді «ні» (-): № 2, 6, 9, 11, 19, 39, 43, 59, 63, 67, 78. 100;

відповіді «так» (+): № 14, 23, 27, 31, 35, 47, 51, 53.2.

2. Шкала екстраверсії — інтроверсії:

відповіді «ні» (-): № 22, 30, 46, 84;

відповіді «так» (+): № 1, 3, 10, 15, 18, 26, 34, 38, 42, 50.

3. Шкала нейротизму:

відповіді «так» (+): № 3, 7, 12, 16, 20, 24, 28, 32, 36, 40, 44, 48, 56, 60, 64, 68, 72, 75, 79, 86, 89, 94, 98.

4. Шкала щирості:

відповіді «ні» (-): № 4, 8, 17, 25, 29, 41, 43, 49, 65, 69, 76, 80, 82, 91, 93;

відповіді «так» (+): № 13, 21, 33, 37, 61, 73, 87, 99.

Інтерпретація результатів:

Методика містить 4 шкали: екстраверсії — інтроверсії, нейротизму, психотизму і специфічну шкалу, призначену для оцінки щирості випробуваного, його відносини до обстеження.

Високі оцінки по шкалі екстраверсії-інтроверсії відповідають екстравертованому типові, низькі — інтровертованому. Середні показники по шкалі екстра-, інтроверсії: 7—15 балів.

Середні показники по шкалі нейротизму: 8— 16.

Середні значення по шкалі психотизму: 5—12.

Якщо по шкалі щирості кількість балів перевищує 10, то результати обстеження вважаються недостовірними і випробуваному варто відповідати на питання більш відверто.

Методика на вивчення властивостей темпераменту

(Дитячий варіант тесту Айзенка)

Інструкція: «Діти, зараз буде проведена методика на визначення типу вашого темпераменту. Для цього ми спочатку підпишемо свій аркуш паперу, де зазначимо своє ім'я та прізвище, клас. Далі будемо записувати тільки номер питання – їх буде 56 – і відповідь «+» /так/ чи «-» /ні/».

Тест Айзенка (дитячий варіант)

- 1.Тобі подобається знаходитись в веселій та шумній компанії?
- 2.Чи часто ти потребуєш допомоги інших дітей?
- 3.Коли тебе питають, ти частіше всього швидко знаходиш відповідь?
- 4.Чи буваєш ти дуже сердитим та роздратованим?
- 5.Чи часто в тебе змінюється настрій?
- 6.Чи буває таке, що тобі іноді більше подобається бути одному, ніж зустрічатися з іншими дітьми?
- 7.Тобі заважають заснути різні думки?
- 8.Ти завжди виконуєш все відразу так, як тобі кажуть?
- 9.Чи любиш ти жартувати над кимсь?
10. Чи було коли-небудь так, що тобі було сумно без особливих на те причин?
11. Чи можеш ти сказати, що в цілому ти весела людина?
12. Ти коли-небудь порушував дисципліну в школі?
13. Чи буває так, що тебе майже все дратує?
14. Тобі сподобалась би така робота, де все треба робити швидко?
15. Чи було таке, щоб ти видав чийсь таємницю, яку лише тобі довірили?
16. Чи можеш ти без будь-яких зусиль розвеселити компанію дітей, які сумують?
17. Чи буває так, що твоє серце починає сильно колотитися, навіть якщо ти майже не хвилюєшся?
18. Якщо ти хочеш потоваришувати з іншим хлопчиком чи дівчинкою, то ти першим починаєш розмовляти?
19. Ти коли-небудь казав неправду?
20. Ти легко засмучуєшся, коли тебе насварять за що-небудь?
21. Тобі постійно подобається жартувати та розповідати веселі історії своїм друзям?
22. Ти іноді відчуваєш себе втомленим без особливих на те причин?
23. Ти завжди виконуєш те, що тобі кажуть старші?
24. Ти, як правило, завжди буваєш задоволеним?

25. Чи можеш ти сказати, що ти ображаєшся трохи більше, ніж інші?
26. Тобі завжди подобається грати з іншими дітьми?
27. Чи було таке, що тебе попросили допомогти дома по господарству, а ти за якимись обставинами це зробити не зміг?
28. Чи буває так, що без особливих на те причин в тебе крутиться в голові?
29. В тебе часом виникає таке почуття, що тобі все набридло?
30. Ти полюблюєш іноді по вихвалитися?
31. Коли ти знаходишся в компанії інших дітей, ти частіше за все мовчиш?
32. Ти зазвичай швидко приймаєш рішення?
33. Ти шуткуєш в класі поки не має вчителя?
34. Тобі часом сняться страшні сни?
35. Чи буває, що ти так хвилюєшся, що не маєш змоги всидіти на місці?
36. Чи можеш ти веселитися, не стримуючи себе, в товаристві дітей?
37. Чи легко тебе засмутити?
38. Чи доводилося тобі говорити про кого-небудь погано?
39. Чи можеш ти іноді сказати про себе, що ти безтурботна людина?
40. Якщо ти опиняєшся в дурному становищі, то потім чи довго буваєш засмученим з цієї причини?
41. Ти їси всяку їжу, що тобі пропонують?
42. Коли тебе про що-небудь просять, а ти не в змозі це зробити, чи з легким серцем ти відмовляєш?
43. Чи подобається тобі часто ходити у гості?
44. Чи був хоч би один раз у житті такий момент, коли тобі не хотілося жити?
45. Чи було таке, щоб ти коли-небудь був нечемний у розмові з батьками?
46. Як ти вважаєш, чи сприймають тебе як веселу людину?
47. Ти часто відволікаєшся, коли виконуєш уроки?
48. Чи буває зрідка так, що тобі не хочеться брати участь у загальних розвагах?
49. Тобі часто буває важко заснути через різні неспокійні думки?
50. Ти майже завжди упевнений у тому, що впораєшся із всім?
51. Чи буває так, що ти інколи відчуваєш себе самотнім?
52. Ти, як правило, соромишся заговорити першим з незнайомими людьми?
53. Часто ти спохвачуєшся, коли вже запізно?
54. Коли хто-небудь з дітей кричить на тебе, ти теж кричиш у відповідь?
55. Чи буває так, що ти дуже веселий або дуже сумний без особливої на те причини?
56. Тобі іноді здається, що важко одержати справжнє задоволення від товариства дітей?

Ключ до тесту:

Шкала	Варіант відповіді	Номери відповідей
Б – брехня	+	8, 23, 41
	–	4, 12, 15, 19, 27, 30, 33, 38, 45
Е – Екстраверсія	+	1, 3, 9, 11, 14, 16, 18, 21, 24, 26, 32, 36, 43, 46, 50, 54
	–	6, 31, 48, 52, 56
Т – Тривожність	+	2, 5, 7, 10, 13, 17, 20, 22, 25, 28, 29, 34, 37, 40, 42, 44, 47, 49, 51, 53, 55

Методика визначення типу акцентуації рис характеру та темпераменту

К. Леонгарда і Х. Шмішека

Методика призначена для діагностики типу акцентуації особистості. В основу опитувальника, розробленого Х. Шмішеком, закладена концепція акцентуованої особистості К. Леонгарда. Згідно з цією концепцією індивідуальні якості особистості можуть бути розділені на дві групи: головну і додаткову. Стрижень особистості складають головні риси і вони визначають її індивідуальність, розвиток, адаптацію, психічне здоров'я.

К. Леонгард виділяє десять головних типів акцентуацій, які переважно відповідають систематиці психопатій в пограничній психіатрії.

1.Гіпертимний тип. Особливістю цього типу є підвищений фон настрою в поєднанні з жагою діяльності, оптимізмом, завзятістю і високою активністю.

2.Застрягаючий тип. Особистості такого типу характерна надмірна стійкість афекту зі схильністю до формулювання параноїдальних та надцільних ідей.

3.Емотивний тип. Характеризується чутливістю й глибокими реакціями в галузі тонких емоцій. Цих людей хвилюють не грубі почуття, а те, що звичайно пов'язують з душею, з гуманністю, з чуйністю. Ці люди вразливі; такий тип подібний до афективно-екзальтованого, але на відміну від нього емоції розвиваються й проявляються менш бурхливо, не так стрімко. Патологічні прояви - реактивна депресія.

4.Педантичний тип. Високі оцінки вказують на ригідність, інертність психічних процесів, тривале переживання травмуючих подій, які триватимуть.

5.Тривожно-боязливий тип. Суттєвою особливістю вважається схильність до страхів, підвищена нерішучість й полохливість, настороженість.

6.Циклотимічний тип. Для таких людей характерна зміна гіпертимних та дистимних фаз.

7. **Демонстративний** тип. Високі оцінки за цією шкалою визначають підвищену здатність до витіснення, демонстративності поведінки, схильності до істерії.
8. **Неврівноважений** тип. Таким людям характерна підвищена імпульсивність, слабкий контроль над потягами й спонуканнями.
9. **Дистимічний** тип. Дистимічна особа в протилежність гіпертимній характеризується зниженим фоном настрою (в деяких випадках до субдепресії), песимізмом, фіксацією на негативних сторонах життя, загальмованістю.
10. **Афективно-екзальтований** тип. Особам цього типу характерний великий діапазон емоційних станів: легко виникає захоплення від радісних подій і повний відчай від сумних. Всі десять типів акцентуованих особистостей К. Леонгард поділяє на дві групи за принципом акцентуації темпераменту або характеру.
- До акцентуації рис характеру він відносить демонстративний, педантичний, застрягаючий, збуджений типи особистості. Інші типи акцентуацій відносяться К. Леонгардом до акцентуацій темпераменту (гіпертимний, дистимічний, тривожно-боязливий, циклотимічний, афективно-екзальтований та емотивний).

Опитувальник Леонгарда-Шмішека

Інструкція. Вам запропоновані ствердження відносно Вашого характеру. Якщо Ви згодні із ствердженням, поставте знак "+" (так), якщо ні - знак "-". Над відповідями довго не думайте, правильних і неправильних відповідей немає.

1. У Вас переважно веселий та безтурботний настрій?
2. Ви чутливі до образ?
3. Чи буває так, що у Вас на очі навертаються сльози в кіно, театрі, бесіді і т.д.?
4. Зробивши щось, Ви сумніваєтесь, чи все зроблено правильно, і не заспокоїтесь доти, доки не переконаєтесь ще раз в тому, що все зроблено правильно?
5. В дитинстві Ви були таким же сміливим, як всі Ваші однолітки?
6. Чи часто у Вас різко змінюється настрій: від стану безпричинної радості до огиди до життя, до себе?
7. Звичайно Ви в центрі уваги компанії?
8. Чи буває так, що Ви безпричинно знаходитесь в такому поганому настрої, що з Вами краще не розмовляти?
9. Ви серйозна людина?
10. Здатні Ви захоплюватись, милуватися чим-небудь?
11. Чи завзяті Ви?
12. Ви швидко забуваєте, якщо Вас хтось образив?
13. Чи м'якосердий Ви?

14. Коли Ви кидаєте лист в поштову скриньку, чи перевіряєте Ви й проводите рукою по отвору скриньки, що лист потрапив до неї?
15. Чи прагнете Ви завжди бути в рядах кращих працівників?
16. Чи було Вам страшно в дитинстві під час грози або в разі зустрічі з незнайомою собакою (а можливо таке почуття буває й тепер, у зрілому віці)?
17. Чи прагнете Ви в усьому і всюди підтримувати порядок?
18. Чи залежить Ваш настрій від зовнішніх обставин?
19. Чи люблять Вас Ваші знайомі?
20. Чи часто у Вас буває почуття внутрішнього неспокою, почуття можливої біди, неприємностей?
21. У Вас часто дещо пригнічений настрій?
22. Чи бували у Вас хоча б один раз істерика або нервовий зрив?
23. Чи важко Вам довго всидіти на одному місці?
24. Якщо з Вами несправедливо поступили, чи будете енергійно відстоювати свої інтереси?
25. Чи можете Ви зарізати курку або вівцю?
26. Чи дратує Вас, якщо вдома занавіска або скатертина висять нерівне, і Ви відразу намагаєтесь поправити їх?
27. У дитинстві Ви боялись залишатись одні вдома?
28. Часто у Вас бувають коливання настрою без причин?
29. Чи завжди Ви прагнули бути достатньо сильним працівником в своїй професії?
30. Чи швидко Ви починаєте сердитись чи гніватись?
31. Чи можете Ви бути абсолютно безтурботним, веселим?
32. Буває так, що почуття повного щастя буквально ПРОНИЗУЄ Вас?
33. Як Ви думаєте, вийшов би з Вас ведучий гумористичної вистави?
34. Ви звичайно викладаєте свою думку людям досить відверто й прямо без натяку?
35. Вам важко переносити вид крові? Чи не викликає це у Вас неприємних почуттів?
36. Чи любите Ви роботу з високою особистою відповідальністю?
37. Чи схильні Ви захистити людей, до яких виявляють несправедливість?
38. В темний підвал Вам важко й страшно спускатись?
39. Чи віддаєте Ви перевагу такій роботі, коли діяти потрібно швидко, а вимоги до якості виконання невисокі?
40. Чи товариський Ви?
41. В школі Ви охоче декламували вірші?
42. Чи втікали Ви в дитинстві з дому?

43. Чи здається Вам життя важким?
44. Буває так, що після конфлікту, образи Ви були до того вражені, що йти на роботу здавалось просто нестерпним?
45. Можна сказати, що в разі негараздів Ви не губите почуття гумору?
46. Зробили б Ви першим кроки до примирення, якщо Вас хто-небудь образив?
47. Ви дуже любите тварин?
48. Чи повертаєтесь Ви, щоб впевнитись, що залишили домівку чи робоче місце в такому стані, що там нічого не скоїться?
49. Чи переслідує Вас іноді неясна думка, що з Вами й Вашими близькими може скоїтись щось страшне?
50. Вважаєте Ви, що Ваш настрій дуже змінний?
51. Вам Важко доповідати (виступати) на сцені перед великою кількістю людей?
52. Ви можете вдарити того, хто Вас образив?
53. У Вас дуже велика потреба в спілкуванні з іншими людьми?
54. Ви належите до тих, хто при будь-яких розчаруваннях впадає у глибокий відчай?
55. Вам подобається робота, що потребує енергійної організаторської діяльності?
56. Чи наполегливо Ви добиватиметесь своєї мети, якщо на шляху до неї знадобиться долати безліч перешкод?
57. Чи може трагічний фільм зворушити Вас так, що на очах виступають сльози?
58. Часто Вам буває важко заснути через те, що проблеми минулого дня чи майбутнє весь час крутяться в думках?
59. В школі Ви іноді підказували своїм товаришам чи давали списати?
60. Чи потрібна Вам велика напруга волі, щоб пройти одному через кладовище?
61. Чи ретельно Ви слідкуєте за тим, щоб кожна річ у Вашій квартирі була тільки на одному й тому самому місці?
62. Чи буває так, що перед сном Ви в доброму настрої, а наступного дня встаєте в пригніченому на декілька годин стані?
63. Чи легко Ви звикаєте до нових ситуацій?
64. Чи бувають у Вас головні болі?
65. Ви часто смієтесь?
66. Чи можете Ви бути ввічливим навіть з тим, кого Ви ясно не цінуєте, не любите, не поважаєте?
67. Ви рухлива людина?
68. Ви дуже переживаєте через несправедливість?
69. Ви настільки любите природу, що можете називати її другом?

70. Виходячи з дому або лягаючи спати, перевіряєте Ви, чи закрили газ, вимкнули світло, закрили двері?
71. Ви дуже боязливі?
72. Чи змінюється Ваш настрій під впливом алкоголю?
73. У вашій молодості Ви з задоволенням приймали участь у художній самодіяльності?
74. Ви розцінюєте життя дещо песимістично, без передчуття радощів?
75. Чи часто Вас тягне подорожувати?
76. Чи може Ваш настрій змінитись так різко, що Ваш стан радощів раптово стане похмурим та пригніченим?
77. Чи легко Вам вдається підняти настрій друзям?
78. Чи довго Ви переживаєте образу?
79. Чи довгий час Ви переживаєте горе інших людей?
80. Чи часто, будучи школярем, Ви переписували сторінку в зошиті, якщо випадково ставили в ній пляму?
81. Чи ставитесь Ви до людей скоріше з недовірою й обережністю, ніж з добротою?
82. Чи часто Ви бачите жахливі сни?
83. Чи буває так, що Ви остерігаєтесь того, що кинетесь під поїзд або, коли стоїте біля вікна багатоповерхового будинку, раптово випадете?
84. У веселій компанії Ви звичайно веселі?
85. Здатні Ви відволікатись від важких проблем, які потребують рішень?
86. Ви стаєте менш стриманим і відчуваєте себе вільніше коли приймаєте алкоголь?
87. В бесіді Ви скупі на слова?
88. Якщо Вам необхідно було б грати на сцені, Ви змогли б так увійти в роль, щоб забути про те, що це тільки гра?

Ключ до методики Леонгарда-Шмішека

Коли підраховуємо бали за кожною шкалою опитувальника, для стандартизації результатів значення кожної шкали множаться на визначене число. Це вказано в "ключі" до методики. Акцентуйовані особи не є патологічними. Вони характеризуються проявом та виділенням яскравих рис характеру.

1. Гіпертимні x 3 (помножити значення шкали на 3): (+) 1, 11, 23, 33, 45, 55, 67, 77; (-) немає.
2. Застрягаючі x 2:
(+) 2, 15, 24, 34, 37, 56, 68, 78, 81;
(-) 12, 46, 59.
3. Емотивні x 3:

(+) 3, 13, 35, 47, 57, 69, 79; (-) 25.

4. Педантичні х 2:

(+) 4, 14, 17, 26, 39, 48, 58, 61, 70, 63, 80; (-) 36.

5. Тривожні х 3:

(+) 16, 27, 38, 49, 60, 71, 82; (-) 5.

6. Циклотимічні х 3:

(+) 6, 18, 28, 40, 50, 62, 72, 84; (-) немає.

7. Демонстративні х 2:

(+) 7, 19, 22, 29, 41, 63, 66, 73, 85, 88;

(-) 51.

8. Неврівноважені:

(+) 8, 20, 30, 42, 52, 64, 74, 86; (-) немає.

9. Дистимічні х 3: (+) 9, 21, 43, 75, 87; (-) немає.

10. Екзальтовані х 6: (+) 10, 32, 54, 76; (-)

Адаптований варіант методики Леонгарда-Шмішека для дітей

Інструкція. Вам запропоновані ствердження відносно Вашого характеру. Якщо Ви згодні із ствердженням, поставте знак "+" (так), якщо ні - знак "-". Над відповідями довго не думайте, правильних і неправильних відповідей немає.

1. Ти, як правило, спокійний і веселий?
2. Чи легко ти ображаєшся?
3. Тобі траплялося іноді швидко заплакати?
4. Чи багато разів ти повертаєшся до перевірки помилок у своїй роботі?
5. Чи ти на стільки ж розумний, як і твої однокласники?
6. Чи легко ти переходиш від радості до смутку і навпаки?
7. Чи любиш ти бути головним у грі?
8. Чи бувають дні, коли ти без будь-яких причин на всіх сердишся?
9. Чи серйозна ти людина?
10. Чи буває так, що тобі щось страшенно подобається, ти в захопленні?
11. Чи вмієш ти вигадати нову гру?
12. Чи швидко ти забуваєш, якщо когось образив?
13. Чи вважаєш ти себе добрим, співчутливим?
14. Кинувши лист в поштову скриньку, ти перевіряєш чи лист не завис там?
15. Чи намагаєшся ти бути кращим в школі, в гуртку, в спортивній секції?
16. Коли ти був маленьким, ти боявся грози чи собак?
17. Чи вважають тебе товариші занадто акуратним і старанним?

18. Чи залежить твій настрій від шкільних або домашніх справ?
19. Чи захоплені тобою всі твої знайомі?
20. Чи буває у тебе спокійно на душі?
21. Тобі, як правило, трохи сумно?
22. Чи траплялось тобі ридати, коли ти переживав горе?
23. Чи важко тобі довгий час всидіти на одному місці?
24. Чи енергійно ти борешся з несправедливістю по відношенню до себе?
25. Чи може бути оправданим вбивство тварини?
26. Чи дратує тебе, коли штора або скатертина висять нерівно, чи ти відразу намагаєшся це поправити?
27. Чи боявся ти в дитинстві лишатися вдома один?
28. Чи буває так, що тобі сумно або весело без причин?
29. Ти найкращий учень в класі?
30. Чи легко ти можеш розгніватись?
31. Чи можеш ти бути безтурботно веселим?
32. Чи відчуваєш ти себе іноді найщасливішим у світі?
33. Чи вмієш ти розвеселити друзів, бути душею компанії?
34. Чи можеш ти відверто сказати комусь, що ти про нього думаєш?
35. Чи хвилює тебе вигляд крові?
36. Чи охоче ти виконуєш шкільні доручення, пов'язані з великою відповідальністю?
37. Чи заступаєшся ти за тих, з ким повелися несправедливо?
38. Чи неприємно тобі входити в порожню темну кімнату або підвал?
39. Ти надаєш перевагу повільній і точній роботі, аніж швидкій і неконкретній?
40. Чи легко ти знайомишся з людьми?
41. Чи охоче в школі ти декламуєш вірші?
42. Чи ти коли-небудь тікав з дому?
43. Чи здається тобі життя важким?
44. Чи траплялось тобі через непорозуміння з вчителями або з друзями розхвилюватись настільки, що ти не міг піти в школу?
45. Чи можеш ти при невдачі посміятися з себе?
46. Чи йдеш ти на примирення, якщо когось образив?
47. Чи любиш ти тварин?
48. Чи бувало з тобою так, що вийшовши з хати, ти повертаєшся перевірити, чи не сталося чогось?
49. Тобі іноді здається, що з тобою чи твоїми батьками може щось трапитись?
50. Твій настрій змінюється в залежності від погоди?

- 51.Тобі важко виступити зі сцени перед незнайомою аудиторією?
- 52.Чи можеш ти, якщо на когось сердишся, почати бійку?
- 53.Тобі подобається бувати в компанії товаришів?
- 54.Якщо тобі щось не вдається, ти впадаєш у розпач?
- 55.Чи можеш ти організувати гру, роботу?
- 56.Чи наполегливо ти домагаєшся цілі, навіть, якщо зустрічаєш труднощі?
- 57.Чи тобі доводилось коли-небудь плакати з приводу побаченого фільму чи прочитаної книги?
- 58.Чи бувало тобі важко заснути через денні турботи?
- 59.Чи охоче ти даєш списувати і підказуєш товаришам?
- 60.Чи боїшся ти ввечері пройти біля кладовища?
- 61.Чи слідкуєш ти за тим, щоб кожна річ лежала на своєму місці?
- 62.Чи буває з тобою так, що ти ввечері лягаєш спати з хорошим настроєм, а прокидаєшся з поганим?
- 63.Чи вільно ти себе почуваш в незнайомому колективі (новому класі, таборі)?
- 64.Чи буває у тебе головний біль?
- 65.Часто ти смієшся?
- 66.Якщо ти не поважаш людину, чи можеш ти себе поводити так, щоб вона цього не помічала?
- 67.Чи можеш ти зробити багато справ за один день?
- 68.Чи дуже ти страждаєш від несправедливості?
- 69.Чи любиш ти природу?
- 70.Виходячи з хати, лягаючи спати, ти завжди перевіряєш, чи замкнені двері, вимкнені світло і газ?
- 71.Як ти вважаєш, ти боязкий?
- 72.Чи міняється твій настрій за святковим столом?
- 73.Чи охоче ти береш участь у гуртках художньої самодіяльності?
- 74.Чи тягне тебе іноді в мандри?
- 75.Чи застєся тобі майбутнє песимістичним?
- 76.Чи може твій настрій змінюватись від величезної радості до глибокого смутку за короткий проміжок часу?
- 77.Чи легко поліпшується твій настрій в дружній компанії, чи можеш ти розважати гостей?
- 78.Чи довго ти сердишся, ображаєшся?
- 79.Чи сильно ти переживаєш горе, яке трапилось у інших людей?
- 80.Чи можеш ти через помилку, помарку переписати сторінку зошита?
- 81.Чи ставишся ти до оточуючих з деякою недовірою, підозрою.

82. Чи часто тобі сняться страшні сни?
83. Чи виникало у тебе бажання вискочити з вікна, або кинутись під машину?
84. Чи стаєш ти веселим теж, якщо довкола тебе всі веселі?
85. Якщо у тебе неприємності, чи можеш ти легко відключитись від них на певний час?
86. Чи здійснюєш ти несподівані для себе, імпульсивні вчинки?
87. Як правило ти більш мовчазний, ніж балакучий?
88. Чи міг би ти, беручи участь у виставі, настільки увійти в роль, перевтілитись, щоб забути про себе?

Ключ

1. Г+	23. Г+	45. Г+	67. Г+	гіпертимний
2. За+	24. За+	46. За-	68. За+	застрагаючий
3. Ем+	25. Ем-	47. Ем+	69. Ем+	емотивний
4. П+	26. П+	48. П+	70. П+	педантичний
5. Т-	27. Т+	49. Т+	71. Т+	тривожний
6. Ц+	28. Ц+	50. Ц+	72. Ц+	циклотимний
7. Де+	29. Де+	51. Де-	73. Де+	демонстративний
8. Н+	30. Н+	52. Н+	74. Н+	нестримний
9. Ди+	31. Ди-	53. Ди-	75. Ди+	дистимічний
10. Ек+	32. Ек+	54. Ек+	76. Ек+	екзальтований
11. Г+	33. Г+	55. Г+	77. Г+	
12. За-	34. За+	56. За+	78. За+	Г*3=
13. Ем+	35. Ем+	57. Ем+	79. Ем+	З*2=
14. П+	36. П-	58. П+	80. П+	Е*3=
15. За+	37. За+	59. За-	81. За+	П*2=
16. Т+	38. Т+	60. Т+	82. Т+	Т*3=
17. П+	39. П+	61. П+	83. П+	Ц*3=
18. Ц+	40. Ц+	62. Ц+	84. Ц+	Де*2=
19. Де+	41. Де+	63. Де+	85. Де+	Н*3=
20. Н+	42. Н+	64. Н+	86. Н+	Ди*3=
21. Ди+	43. Ди+	65. Ди-	87. Ди+	Ек*6=
22. Де+	44. Де+	66. Де+	88. Де+	

Діагностика міжособистісних стосунків Т. Лірі

Мета: Дослідити уявлення суб'єкта про себе і "ідеальне Я", а також особливості міжособистісних відносин.

0 – 4 бали – низька

адаптивна поведінка

5 – 8 балів – помірна

9 – 12 балів – висока

екстремальна поведінка

13-16 балів – екстремальна

до патології

Обробка та аналіз результатів.

Методика побудована таким чином, що судження спрямовані на виявлення будь-якого типу відносин, розміщуються не підряд, а особливим способом: вони групуються по 4 і повторюються через рівну кількість суджень. При обробці результатів підраховується кількість “+” по кожній із 8 октант.

В результаті проводиться підрахунок балів по кожній октанті з допомогою спеціального “ключа” до запитальника. Одержані бали переносяться на дискограму, при цьому відстань від центра кола відповідає числу балів по даній октанті (від 0 до 16). Кінці векторів з’єднуються і утворюють профіль.

За спеціальними формулами визначаються показники за двома основними факторами: домінування і дружелюбність.

$$\text{Домінування} = (I - V) + 0,7 \times (VIII + II - IV - VI)$$

$$\text{Дружелюбність} = (VII - III) + 0,7 \times (VIII - II - IV + VI)$$

Методика виявлення ціннісних орієнтацій (М. Рокіч)

Методика дослідження ціннісних орієнтацій М. Рокіча базується на процедурі прямого рангування списку цінностей. В своїй концепції побудови методики автор орієнтувався на традиційно існуючий поділ системи цінностей: цінності-цілі (термінальні) і цінності-засоби (інструментальні). Під першим він розумів переконання у тому, що кожна з цих цілей має життєво важливий смисл і тому з ними пов’язані прагнення індивіда. Інструментальні розглядаються ним як переконання в доцільності чи пріоритетності зазначених способів дій або властивостей особистості у будь-якій ситуації.

Дослідження розпочинається з того, що досліджуваному пропонується два списки цінностей (18 у кожному), які можуть подаватися зразу всім списком в алфавітному порядку або окремо на картках. Якщо досліджуваний працює з списком цінностей (перший варіант), то він повинен прорангувати їх, проставивши навпроти кожної відповідний ранг. Коли ж він працює з картками, то від нього вимагається розкласти їх в порядку значущості. Вважається, що

остання процедура є набагато ефективнішою і дає більш надійні результати. На початку піддослідним пропонується набір термінальних, а вже потім інструментальних цінностей.

Інструкція: "Зараз Вам буде запропоновано набір з 18 карток, на кожній з яких надруковано якусь цінність. Необхідно розкласти їх у порядку суб'єктивної значущості для кожного з Вас, розглядаючи їх як принципи, яких Ви дотримуєтесь у житті.

Кожна цінність надрукована на окремій картці. Уважно вивчіть їх зміст і знайдіть серед них ту, яка є для Вас найбільш значимою. Вона і буде на першому місці. Далі виберіть наступну за значимістю і розмістіть її зразу ж за першою. Цю процедуру слід провести з усіма картками. Найменш важлива з цінностей повинна зайняти 18 місце.

Завдання слід виконувати вдумливо, не поспішаючи. Якщо у Вас виникає потреба змінити свою думку, то Ви можете впорядковувати картки у відповідності з новим баченням. Кінцевий результат повинен відображати Вашу справжню позицію".

Стимульний матеріал

Список А (термінальні цінності);

- Активне діяльне життя;
- Життєва мудрість (зрілість суджень та здоровий глузд, що приходять з досвідом);
- Здоров'я (фізичне і психічне);
- Цікава робота;
- Краса природи та мистецтва (переживання прекрасного у природі та мистецтві);
- Любов (духовна і фізична близькість з коханою для Вас людиною);
- Матеріальна забезпеченість життя (відсутність матеріальних труднощів);
- Наявність хороших і вірних друзів;
- Громадське визнання (повага навколишніх, товаришів по роботі, друзів);
- Пізнання (можливість поглибити свою освіту, світогляд, загальну культуру, інтелектуальний розвиток);
- Продуктивне життя (максимально повне використання своїх можливостей, сил та здібностей);
- Розвиток (робота над собою, постійне фізичне та духовне вдосконалення); .
- Розвага (відсутність обов'язків, приємне проведення часу);
- Свобода (самостійність, незалежність у судженнях та вчинках);
- Щасливе сімейне життя;
- Щастя інших (добробут, розвиток і вдосконалення інших людей, всього народу, людства в цілому);
- Творчість (можливість творчої діяльності);

- Впевненість у собі (внутрішня гармонія, уникнення довготривалих суперечностей, сумнівів у власних можливостях).

Список Б (інструментальні цінності):

- Акуратність (вміння дотримуватись порядку у речах та справах);
- Вихованість (хороші манери);
- Високі запити (високі вимоги до життя і високі домагання);
- Життєрадісність (почуття гумору);
- Виконавчість (дисциплінованість);
- Незалежність (здатність діяти самостійно, рішуче);
- Непримиренність до недоліків у собі та інших;
- Освіченість (широта знань, висока загальна культура);
- Відповідальність (почуття обов'язку, вміння дотримуватись слова);
- Раціоналізм (вміння глибоко та логічно правильно мислити, приймати продумані раціональні рішення);
- Самоконтроль (стриманість, самодисципліна);
- Сміливість у відстоюванні своєї думки, своїх поглядів;
- Тверда воля (вміння домагатися свого, здатність переборювати труднощі);
- Терпимість (до поглядів та думок інших, вміння прощати їхні помилки);
- Широта поглядів (здатність до розуміння поглядів інших, повага до їх смаків, звичаїв, звичок);
- Чесність (правдивість, відвертість);
- Ефективність у справах (працелюбність, продуктивність у роботі);
- Чуттєвість (сензитивність, турботливість).

Спосіб інтерпретації одержаних результатів залежатиме від того, наскільки дослідник зуміє виявити змістовні блоки у суб'єктивному структуруванні системи ціннісних орієнтацій. Перший список цінностей (який, до речі, може доповнюватись кореляцією з зробленим рангуванням у другому) дає змогу виявити домінування у досліджуваних цінностей особистого життя, професійної самореалізації. Інструментальний список дозволяє встановити тенденції переваги цінностей спілкування, самоствердження, прийняття інших, етичних, ділових. У своїй діяльності щодо інтерпретації результатів дослідження психолог повинен прагнути виявити не тільки індивідуальні закономірності, а й групові, якщо вони при цьому мають місце. Вважається, що коли не виявлено жодної закономірності, то причиною може бути відсутність у досліджуваного сформованої системи цінностей, або ж нещирість його відповідей.

Тест смисложиттєвих орієнтацій (ТСО)

Методика включає набір з 20 шкал, кожна з яких представляє собою твердження з

закінченням, що роздвоюється: два протилежних варіанти закінчення задають полюсиоцінної шкали, між якими можливі сім градацій переваги.

Досліджуваним пропонується вибрати найбільш придатну із семи градацій і підкреслити чи обвести відповідну цифру; Обробка результатів зводиться до підсумовування числових значень для всіх 20 шкал і перекладу сумарного балу в стандартні значення (процентилі). Висхідна послідовність градацій (від 1 до 7) чергується у випадковому порядку зі спадної (від 7 до 1), причому максимальний бал (7) завжди відповідає полюсу наявності мети в житті, а мінімальний бал (1) - полюсу її відсутності.

Інструкція: Вам будуть запропоновані пари протилежних тверджень. Ваша задача - вибрати одне з двох тверджень, що, на Вашу думку, більше відповідає дійсності, і відзначити одну з цифр 1, 2, 3, у залежності від того, наскільки Ви упевнені про вибір (чи 0, якщо обоє твердження на Ваш погляд однаково вірні).

1.Звичайно мені дуже нудно.	3 2 1 0 1 2 3	Звичайно я повний енергій.
2.Життя здається мені завжди хвилюючою і що захоплює.	3 2 1 0 1 2 3	Життя здається мені зовсім спокійною і рутинний.
3.У житті я не маю визначених цілей я намірів	3 2 1 0 1 2 3	У житті я маю дуже ясні цілі і наміри.
4.Мое життя представляється мені вкрай безглуздою і безцільний.	3 2 1 0 1 2 3	Мое життя представляється мені цілком осмисленою і цілеспрямований.
5.Щодня здається мені завжди новим і несхожою на інші.	3 2 1 0 1 2 3	Щодня здається мені зовсім схожим на всі інші.
6.Коли я піду на пенсію, я займуся цікавими речами, якими завжди мріяв зайнятися.	3 2 1 0 1 2 3	Коли я піду на пенсію, я постараюся не обтяжувати себе ніякими турботами.

<p>7.Моє життя склалося саме так, як я мріяв.</p>	<p>3 2 1 0 1 2 3</p>	<p>Моє життя склалося зовсім не так, як я мріяв.</p>
<p>8.Я не домігся успіхів у здійсненні своїх життєвих планів.</p>	<p>3 2 1 0 1 2 3</p>	<p>Я здійснив багато чого з того, що було мною запланована в житті.</p>
<p>9. Моє життя порожнє і нецікава.</p>	<p>3 2 1 0 1 2 3</p>	<p>Моє життя наповнене цікавими справами.</p>
<p>10.Якби мені довелося підводити сьогодні підсумок мого життя, то я б сказав, що вона була цілком осмисленою.</p>	<p>3 2 1 0 1 2 3</p>	<p>Якби мені довелося сьогодні підбивати підсумок мого життя, то я б сказав, що вона не мала змісту.</p>
<p>11.Якби я міг вибирати, то я б побудував своє життя зовсім інакше.</p>	<p>3 2 1 0 1 2 3</p>	<p>Якби я міг вибирати, то я б прожив життя ще раз так само, як живу зараз.</p>
<p>12.Коли я огляду на навколишній мене світ, він часто приводить мене в розгубленість і занепокоєння.</p>	<p>3 2 1 0 1 2 3</p>	<p>Коли я дивлюся на навколишній мене світ, він зовсім не викликає в мене занепокоєння і розгубленості.</p>
<p>13.Я людина дуже обов'язковий.</p>	<p>3 2 1 0 1 2 3</p>	<p>Я людина зовсім не обов'язковий.</p>
<p>14.Я думаю, що людина має можливість здійснити свій життєвий вибір по своєму бажанню.</p>	<p>3 2 1 0 1 2 3</p>	<p>Я думаю, що людина позбавлена можливості вибирати через вплив природних здібностей і обставин.</p>
<p>15.Я виразно можу назвати себе</p>	<p>3 2 1 0 1 2 3</p>	<p>Я не можу назвати себе цілеспрямованою</p>

цілеспрямованою людиною.		людиною.
16.У житті я ще не знайшов свого покликання і ясних цілей.	3 2 1 0 1 2 3	У житті я знайшов своє покликання до мети.
17.Мої життєві погляди ще не визначилися.	3 2 1 0 1 2 3	Мої життєві погляди цілком визначилися.
18.Я вважаю, що мені удалося знайти покликання і цікаві цілі в житті.	3 2 1 0 1 2 3	Я навряд чи здатний знайти покликання і цікаві цілі в житті.
19.Моє життя в моїх руках, і я сам керую нею.	3 2 1 0 1 2 3	Моє життя не підвладне мені і воно керується зовнішніми подіями.
20.Мої повсякденні справи проносять мені задоволення і задоволення.	3 2 1 0 1 2 3	Мої повсякденні справи приносять мені суцільні неприємності та переживання.

Ключі шкал тесту СЖО

Для підрахунку балів необхідно перевести відзначені випробуваним позиції на симетричній шкалі 3 2 1 0 1 2 3 в оцінки по висхідній чи спадній асиметричній шкалі за наступним правилом:

У висхідну шкалу 1234567 переводяться пункти 1, 3, 4, 8, 9, 11, 12, 16, 17.

У спадну шкалу 7654321 переводяться пункти 2,5, 6,7,10,13,14,15,18,19,20.

От приклад перекладу відповідей на перші п'ять пунктів тесту оцінки по асиметричних шкалах:

1. 3 2 1 0 1 2 3 -> 3
2. 3 2 1 0 1 2 3 -> 1
3. 3 2 1 0 1 2 3 -> 4
4. 3 2 1 0 1 2 3 -> 5

Аналіз та інтерпретація результатів:

Протоколіст фіксує всі вибори того або іншого завдання, зроблені обстежуваним, і результати роботи обстежуваного з кожною із вправ. На основі одержаних даних будується графік. Якщо обстежуваний виконує завдання, то на місці перетину координат ставиться значок ○, якщо ні – значок ●

Потім протоколіст заповнює таблицю:

Прізвище, ім'я обстежуваного	Характер рівня домагань (високий, низький середній)	Адекватність рівня домагань

При оцінці результатів експериментатора повинні цікавити не інтелектуальні можливості обстежуваного (об'єм його знань), а особливості його поведінки в залежності від успіху або невдачі, наявність або відсутність тенденції до ускладнення завдання (формування рівня домагань) . у людей із стійким характером коливання у виборі (перехід до простіших завдань після невдач і до більш складних після успіху) носять плавних характер, а при емоційній нестійкості особистості ці коливання більш різкі. Після невеликого успіху вони можуть вибрати найскладніше завдання, а після одноразової невдачі – найпростіше. При виборі, який не залежить від успіху або невдачі необхідне додаткове дослідження, тому що мова може йти про порушення психічної діяльності.

Орієнтовні вправи

1. Напишіть три слова на букву М.
2. Напишіть назви чотирьох тварин на букву Л.
3. Напишіть назви п'яти міст на букву Л.
4. Напишіть шість імен на букву А.
5. Напишіть три назви квітів на букву Р.
6. Напишіть назви шести тварин на букву К.
7. Напишіть п'ять назв квітів на букву Г.
8. Напишіть чотири назви дерев на букву О.
9. Напишіть шість назв міст на букву А.
10. Напишіть п'ять прізвищ письменників на букву С.
11. Напишіть прізвища чотирьох композиторів на букву С.
12. Напишіть прізвища семи французьких художників.
 - 1а. Напишіть три слова на букву Н.
 - 2а. Напишіть шість імен на букву Б.
 - 3а. Напишіть назви чотирьох фруктів на букву А.

- 4а. Напишіть назви шести держав на букву П.
- 5а. Напишіть назви пяти міст на букву К.
- 6а. Напишіть двадцять слів на букву С.
- 7а. Напишіть які частини світу починаються на букву О.
- 8а. Напишіть назви п'ятнадцяти міст на букву М.
- 9а. Напишіть назви п'яти кінофільмів на букву М.
- 10а. Напишіть прізвища п'яти відомих радянських кіноакторів на букву Л.
- 11а. Напишіть прізвища відомих російських письменників, композиторів, художників на букву Р.
- 12а. Напишіть прізвища п'яти відомих російських художників на букву К.

Анкета Л. О. Йовайша

Мета: Дослідження інтересів.

Інструкція: «В анкеті 150 питань, які позначають різноманітні види діяльності. Кожному питанню відповідає одна клітинка в бланку для відповідей з тією кількістю номерів. Уважно прослухайте кожне питання та дайте на нього відповідь. Якщо Вам дуже подобається вивчати математику, то в першу клітинку впишіть два плюси «++», якщо тільки подобається один плюс «+», якщо зовсім не подобається, то два мінуси «-- →», якщо просто не подобається, то один мінус «-», якщо ж Ви не знаєте чи сумніваєтесь – 0 «0». І так на кожне питання по порядку».

Текст анкети

Чи подобається Вам? Чи хотіли б Ви?

1. Вивчати математику?
2. Вивчати фізику?
3. Вивчати хімію?
4. Вивчати історію?
5. Вивчати рідну мову, інші мови?
6. Вивчати географію?
7. Вивчати біологію?
8. Спостерігати за різноманітними породами дерев, вивчати їх походження.
9. Цікавитись породами деревини, їх практичним застосуванням?
10. Знайомитися з різними металами, їх властивостями?
11. Спостерігати за дією різноманітних механізмів, знайомитися з їх будовою та роботою /автомобілі, токарне обладнання/?
12. Спостерігати дію електричних пристроїв, узнавати їх секрети, читати про досягнення радіотехніки.

13. Проглядати журнали мод, любитися гарним одягом.
14. Цікавитися новинками у виробництві продовольчих товарів по журналам, на виставках, в магазинах.
15. Читати описання та розглядати знімки різноманітних споруд.
16. Спостерігати за спортивними змаганнями.
17. Цікавитися будовою земної кори, походженням гір, океанів та вулканів.
18. Цікавитися машинами, спостерігати роботу водія, машиніста..
19. Читати книги, дивитися фільми про моряків, пілотів.
20. Спостерігати за військовим парадом, знайомитися з військовою технікою.
21. Ходити в театр, дивитися кінофільми.
22. Слухати оперну та симфонічну музику, ходити на концерти.
23. Вчитися малювати.
24. Читати світову класичну літературу.
25. Грати з дітьми, тим самим задовольняючи їх.
26. Читати книги, дивитися фільми, які розповідають про робітників міліції.
27. Цікавитися хворобами людей.
28. Проявляти турботу про свою квартиру, кімнату, слідкувати за їх естетичним виглядом.
29. Ретельно вести підрахунок своїх грошових витрат.
30. Спостерігати за роботою продавців.
31. Читати науково-популярну літературу з математики.
32. Цікавитися новими відкриттями в фізиці, читати про життя та діяльність відомих фізиків.
33. Читати про новітні досягнення в області хімії, знайомитися з життям та діяльністю відомих хіміків.
34. Читати газети, слухати радіо, проглядати телевізійні передачі про політичні події.
35. Читати про походження мов, вивчати окремі слова.
36. Читати про різні країни, їх економіку, державний устрій, узнавати про географічні відкриття.
37. Читати про рослини, про життя тварин та пташок.
38. Читати про ліс, проводити час в лісі.
39. Спостерігати за художньою обробкою дерева, розглядати нові зразки меблів та захоплюватися ними.
40. Розглядати зразки виробів з металу, спостерігати за їх обробкою
41. Знайомитися з новітніми досягненнями сучасної техніки, ходити на технічні виставки.

42. Досліджувати дію побутових та інших електричних приборів, розбирати та ремонтувати радіоприймачі, магнітофони.
43. Розглядати тканини, знайомитися з новою якістю матеріалів.
44. Вчитися кулінарії.
45. Вчитися кресленню.
46. Читати спортивні газети й журнали цікавитися історією спорту та успіхами видатних спортсменів.
47. Читати науково-популярну та художню літературу про геологічні експедиції.
48. Ходити на виставки транспортних засобів, читати про це в газетах та журналах.
49. Цікавитися морським транспортом, літаками та їх устаткуванням.
50. Читати книги військового змісту, дивитися фільми, цікавитися життям та долею учасників Великої вітчизняної війни та громадянської війни.
51. Знайомитися з життям видатних майстрів сцени та кіно, колекціонувати їх фотографії.
52. Знайомитися з життям та творчістю видатних композиторів.
53. Ходити на виставки образотворчого мистецтва, музеї.
54. Знайомитися з новинками художньої літератури.
55. Зацікавлювати інших, розповідаючи нові події, пояснюючи незрозуміле та невідоме.
56. Впливати на недисциплінованих, встановлювати порядок серед ровесників або молодших.
57. Вивчати анатомію та фізіологію людини.
58. Цікавитися зовнішністю людини: одягом, зачіскою.
59. Вивчати економічну географію.
60. Цікавитися якістю та ціною товару.
61. Розв'язувати, вирішувати складні математичні задачі, складати та вирішувати головоломки, загадки та ребуси.
62. Робити фізичні досліди, вирішувати задачі, заглиблюватися в різноманітні явища погоди.
63. Узнавати будову хімічних елементів, слідкувати за ходом хімічних реакцій, робити досліди.
64. Знайомитися з політичним устроєм різних країн, вивчати причини політичних подій.
65. Розбирати речення, узнавати будову слів рідної та іноземної мови.
66. Складати географічні карти, збирати різноманітний географічний матеріал.
67. Вирощувати рослини, піклуватися про тварин, птахів.
68. Садити та піклуватися за деревами, виготовляти гербарії лісних рослин.
69. Збирати різноманітну за якістю деревину, художньо оздоблювати дерево, випилювати, вирізувати.

70. Виготовляти художні вироби з металу.
71. Збирати та ремонтувати різноманітні механізми, велосипеди, мотоцикли, годинники, тощо.
72. Конструювати та виготовляти різноманітні електроприлади.
73. Шити, в'язати, прясти.
74. Готувати різні смачні блюда.
75. Знайомитися з архітектурними пам'ятками, захоплюватися моделюванням будівель.
76. Грати в спортивні ігри.
77. Складати та збирати колекцію мінералів.
78. Приймати участь в секції автолюбителів.
79. Приймати участь в секції парусників, аквалангістів.
80. Брати участь у воєнних іграх.
81. Приймати участь в шкільній самодіяльності та драматичному гуртку.
82. Приймати участь в шкільному хорі чи оркестрі.
83. Приймати участь в художньому гуртку, вивчати твори живопису.
84. Приймати участь в літературному гуртку, ходити на факультативні заняття.
85. Узнавати внутрішній світ дитини.
86. Справедливо оцінювати вчинок товариша чи літературного героя.
87. Піклуватися про тяжкохворих.
88. Спостерігати за роботою перукаря, продавця, офіціанта.
89. Цікавитися в друзі за виконанням плану народного господарства.
90. Працювати за прилавком.
91. Приймати участь в роботі математичного гуртка.
92. Приймати участь в роботі фізичного гуртка, ходити на факультативні заняття.
93. Відвідувати факультативні заняття по хімії, приймати участь в олімпіадах.
94. Приймати участь в роботі краєзнавчого гуртка, збирати історичний матеріал, аналізувати та узагальнювати його.
95. Працювати зі словником, узнавати зміст іноземних слів.
96. Приймати участь в роботі географічного гуртка.
97. Робити досвіди з рослинами, вивчати їх врожайність, працювати в шкільному живому
98. Піклуватися про охорону лісу, приглядати за його життям.
99. Приймати участь в роботі гуртка «Умілі руки.»
100. Виконувати слюсарні роботи в шкільних майстернях.
101. Випробовувати дії різноманітних приладів та механізмів, виготовляти моделі літаків, кораблів та планерів.
102. Приймати участь в радіотехнічному гуртку, монтувати радіоприймачі, електрогітари.

103. Модулювати, конструювати нові зразки одягу.
104. Працювати на кухні, в їдальні, кафе та ресторани.
105. Малювати, проектувати зразки нових будівель.
106. Приймати участь в спортивному гуртку, спортивних змаганнях.
107. Приймати участь у походах на природу з метою ознайомитися з корисними копалинами та геологічними об'єктами рідного краю.
108. Керувати грузовиком, автомобілем.
109. Приймати участь в роботі авіаклубу.
110. Приймати участь в секції з стрільби або в гуртку «молоді друзі міліції».
111. Приймати участь в конкурсі художнього читання.
112. Вивчати теорію музики та грати на якомусь інструменті.
113. Цікавитися життям та творчістю відомих художників.
114. Вивчати літературні твори, читати літературну критику.
115. Прагнути, щоб інші були краще, благородніше себе поводити.
116. Допомогати робітникам міліції вияснити приховані злочини.
117. Читати вірші, книги на медичні теми.
118. Спілкуватися з людьми, радити і допомагати їм у виборі важливої речі.
119. Дискутувати з питань промисловості та сільського господарства.
120. Дискутувати з питань торгівлі.
121. Виконувати роботу, яка вимагає знання математичних законів та правил.
122. Працювати з фізичними приладами та устаткуванням.
123. Працювати в хімічній лабораторії.
124. Працювати в архіві, знайомитися з історичними подіями.
125. Бути мовознавцем, працювати перекладачем.
126. Брати участь в географічних експедиціях.
127. Працювати на свіжому повітрі.
128. Працювати лісником.
129. Працювати столяром.
130. Працювати у станка, виготовляючи металеві вироби, переважно стоячи.
131. Працювати за кресленнями у машин та станків.
132. Працювати з електроприладами та радіоапаратурою.
133. Працювати на швейній, в'язальній фабриці, чи в ательє.
134. Працювати інженером харчової промисловості.
135. Будувати дома, мости, працювати в конструкторському бюро.
136. Підготувати учасників та організувати спортивні змагання, бути суддею.

137. Брати участь в тривалих та важких походах, що вимагають напруженої роботи по визначеному графіку.
138. Перевозити пасажирів, вантаж, ремонтувати транспорт.
139. Жити за встановленим режимом, ретельно виконуючи розпорядок дня.
140. Працювати в погану погоду у відкритому морі чи пілотувати літак.
141. Грати на сцені.
142. Приймати участь в музикальних конкурсах, виступати на сцені.
143. Працювати в області образотворчого мистецтва.
144. Вести запис своїх спостережень, писати твори та вірші.
145. Прагнути доводити свою правоту, керувати іншими.
146. Працювати в юридичних установах.
147. Працювати в лікарні.
148. Обслуговувати людей.
149. Працювати в галузі торгівлі, планування чи фінансів.
150. Керувати торгівлею.

Ключ анкети:

Бланк для відповідей	+	-	Кінцевий результат	Дешифратор
1, 31, 61, 91, 121				Математика
2, 32, 62, 92, 122				Фізика
3, 33, 63, 93, 123				Хімія
4, 34, 64, 94, 124				Історія
5, 35, 65, 95, 125				Філологія
6, 36, 66, 96, 126				Географія
7, 37, 67, 97, 127				Біологія
8, 38, 68, 98, 128				Лісництво
9, 39, 69, 99, 129				Деревообробка
10, 40, 70, 100, 130				Металообробка
11, 41, 71, 101, 131				Техніка
12, 42, 72, 102, 132				Електротехніка
13, 43, 73, 103, 133				Легка промисловість
14, 44, 74, 104, 134				Харчова промисловість
15, 45, 75, 105, 135				Будівництво
16, 46, 76, 106, 136				Спорт
17, 47, 77, 107, 137				Геологія
18, 48, 78, 108, 138				Транспорт
19, 49, 79, 109, 139				Мореплавство, авіація
20, 50, 80, 110, 140				Військові спеціальності
21, 51, 81, 111, 141				Актор
22, 52, 82, 112, 142				Музика
23, 53, 83, 113, 143				Мистецтвознавець

24, 54, 84, 114, 144				Література
25, 55, 85, 115, 145				Педагогіка
26, 56, 86, 116, 146				Право
27, 57, 87, 117, 147				Медицина
28, 58, 88, 118, 148				Служба побуту
29, 59, 89, 119, 149				Економіка
30, 60, 90, 120, 150				Торгівля

Шкала самооцінки ситуативної тривожності Ч. Спілберґера

Мета: Визначення рівня особистісної тривожності

Інструкція:

Прочитайте уважно кожне з наведених нижче речень і закресліть відповідну цифру справа в залежності від того як Ви себе почуваєте в даний момент. Над питаннями не задумуйтесь, оскільки правильних чи неправильних відповідей немає.

№	Речення	Ні, це зовсім не так	Мабуть так	Вірно	Цілк
1	Я спокійний	1	2	3	4
2	Мені ніщо не загрожує	1	2	3	4
3	Я знаходжусь в напруженні	1	2	3	4
4	Я відчуваю жаль	1	2	3	4
5	Я почуваю себе вільно	1	2	3	4
6	Я розчарований	1	2	3	4
7	Мене хвилюють можливі невдачі	1	2	3	4
8	Я відчуваю себе відпочившим	1	2	3	4
9	Я схвильований	1	2	3	4
10	Я відчуваю внутрішнє задоволення	1	2	3	4
11	Я впевнений в собі	1	2	3	4
12	Я нервуюсь	1	2	3	4
13	Я не знаходжу собі місця	1	2	3	4
14	Я напружений	1	2	3	4
15	Я не відчуваю скутості, напруження	1	2	3	4
16	Я задоволений	1	2	3	4
17	Я стурбований	1	2	3	4
18	Я занадто збуджений і мені не по собі	1	2	3	4
19	Мені радісно	1	2	3	4
20	Мені приємно	1	2	3	4

№	Речення	Ні, це зовсім не так	Мабуть так	Вірно	Цілком вірно
1	Я отримую задоволення	1	2	3	4
2	Я швидко втомлююся	1	2	3	4
3	Я легко можу заплакати	1	2	3	4
4	Я хотів би стати таким же щасливим як і інші	1	2	3	4
5	Буває, що я програю тому, що недостатньо швидко приймаю рішення	1	2	3	4
6	Я відчуваю себе бадьорим	1	2	3	4
7	Я спокійний, холонокровний і зібраний	1	2	3	4
8	Очікування труднощів дуже мене тривожить	1	2	3	4
9	Я надто тривожусь із-за дрібниць	1	2	3	4
10	Я повністю щасливий	1	2	3	4
11	Я беру все занадто близько до серця	1	2	3	4
12	Мені не вистачає впевненості в собі	1	2	3	4
13	Я відчуваю себе в безпеці	1	2	3	4
14	Я прагну уникати критичних ситуацій	1	2	3	4
15	В мене буває хандра	1	2	3	4
16	Я буваю задоволений		2	3	4
17	Усілякі дрібниці відволікають і хвилюють мене	1	2	3	4
18	Я так сильно переживаю свої розчарування, що потім не можу про них забути	1	2	3	4
19	Я врівноважена людина	1	2	3	4
20	Мене охоплює сильне хвилювання, коли я думаю про свої справи і турботи	1	2	3	4
21					
22					

Аналіз та інтерпретація результатів:

Вивчення стану тривожності, яке виникає у зв'язку зі значущими ситуаціями, проводиться за допомогою шкали самооцінки Ч. Спілбергера.

Ситуативна (або реактивна) тривожність вимірюється набором із 20 суджень (10 із них характеризують наявність емоції напруженості, неспокою, стурбованості, а 10 – відсутність тривожності).

Оцінка стану тривожності проводиться наступним чином із суми питань 3, 4, 6, 7, 9, 12, 13, 14, 17, 18 віднімається сума питань 1, 2, 5, 8, 10, 11, 15, 16, 19, 20. До отриманої різниці додають цифра 50. Підсумковий показник менший 30 балів вказує на наявність низького рівня стану тривожності, 30-45 балів – середнього, вище 45 балів – високого. Щоб визначити оптимальний рівень ситуативної тривожності в умовах діяльності, необхідно співставити вимірювання попереднього рівня тривожності з успішністю діяльності.

Тест опитувальник Роттера

Особистісний опитувальник Роттера, спрямований на виявлення локус-контролю, тобто на виявлення уявлень людини про те, що в більшій мірі детермінує різні події в житті: збіг обставин чи воля людини.

Текст опитувальника

1. Думаю, що в кожній людині є щось хороше?
2. Я завжди віддаю перевагу прийняттю рішення і діяльності, ніж надіятися на долю.
3. Просування по службі більше залежить від вдалого збігу обставин, ніж від здібностей і зусиль людини.
4. Більшість розлучень відбувається тому, що люди не бажали пристосуватися одна до одної.
5. Хвороба – справа випадку; якщо ж судилося захворіти, то нічого не поробиш.
6. Люди стають самотніми тому, що самі не проявляють інтересу і дружелюбності до оточуючих.
7. Здійснення моїх бажань часто залежить від везіння.
8. Як би я не старався, симпатії деяких людей мені не завоювати.
9. Зовнішні обставини – батьки і добробут – впливають на сімейне щастя не менше, ніж відносини між чоловіком і дружиною.
10. Я часто відчуваю, що мало впливаю на те, що відбувається зі мною.
11. Як правило, керівництво є більш ефективним, коли повністю контролює дії підлеглих, а не покладається на їх ініціативу.
12. Мої оцінки в школі часто залежали від випадкових обставин (наприклад, настроїв вчителя), ніж від моїх власних зусиль.
13. Коли я будую плани, то взагалі впевнений, що зможу здійснити їх.
14. Те, що людям здається удачею або везінням, насправді є результатом довгих цілеспрямованих зусиль.
15. Думаю, що правильний спосіб життя може не менше допомогти здоров'ю, ніж лікарі і ліки.

16. Якщо люди не підходять одне одному, то як би вони не старались налагодити сімейне життя, все рівно не зможуть.
17. Те хороше, що я роблю, зазвичай буває належно оцінене оточуючими.
18. Діти виростають такими, якими їх виховують батьки.
19. Не думаю, що випадок або доля відіграють важливу роль в моєму житті.
20. Я стараюсь не планувати далеко наперед, тому що багато залежить від того, як складуться обставини.
21. Мої оцінки в школі більш за все залежали від моїх зусиль і ступеня підготовки.
22. В сімейних конфліктах я швидше звинувачую себе, а не протилежну сторону.
23. Життя більшості людей залежить від випадкових обставин.
24. Я віддаю перевагу такому керівництву, при якому я зміг би сам визначати що і як я повинен робити.
25. Думаю, що мій спосіб життя ні в якій мірі не є причиною моїх хвороб.
26. Як правило, якраз невдалий збіг обставин заважає людям добиватися успіху в своїй справі.
27. В кінці кінців, за погане керівництво організацією відповідальні самі люди, які в ній працюють.
28. Я часто відчуваю, що нічого не можу змінити у відносинах, які склалися в сім'ї.
29. Якщо я дуже захочу, то зможу викликати симпатію до себе майже кожного.
30. На підростаюче покоління впливає стільки різних факторів, що зусилля батьків на їх виховання часто виявляються марними.
31. Те, що зі мною трапляється – це справа моїх власних рук.
32. Як правило я не пробую зрозуміти, чому керівники чинять саме так і не інакше.
33. Найчастіше я можу добитися від членів моєї сім'ї того, чого я хочу.
34. В тих неприємностях і невдачах, які були в моєму житті, найчастіше були винуватцями інші люди.
35. Дитину завжди можна вберегти від простуди, якщо за нею слідкувати і правильно одягати.
36. В складних обставинах я прагну (віддаю перевагу) перечекати, поки проблеми розв'яжуться самі собою.
37. людина, яка не змогла зберегти сім'ю, повинна звинувачувати в цьому тільки сама себе.
38. Успіх є результатом наполегливої праці і мало залежить від випадку або везіння.
39. Більшість невдач відбувається від невміння, незнання або лінощів і мало залежить від везіння або невезіння.
40. Я відчуваю, що від мене більше ніж від кого-небудь залежить щастя моєї сім'ї.
41. Я ніколи не розумів, чому я подобаюсь одним і не подобаюсь іншим людям.

8. Повний сил						Знесилений
9. Швидкий						Повільний
10. Діяльний						Бездіяльний
11. Щасливий						Нещасний
12. Життєрадісний						Похмурий
13. Напружений						Розслаблений
14. Здоровий						Хворий
15. Захоплений						Байдужий
16. Схвильований						Спокійний
17. Піднесений						Похнюплений
18. Радісний						Зажурений
19. Відпочилий						Стомлений
20. Свіжий						Виснажений
21. Збуджений						Сонливий
22. Безтурботний						Заклопотаний
23. Бажання діяти						Бажання відпочити
24. Оптимістичний						Песимістичний
25. Витривалий						Кволий
26. Бадьорий						Млявий
27. Міркую без напруження						Міркувати можу лише чере силу
28. Уважний						Неуважний
29. Сповнений надій						Розчарований
30. Задоволений						Незадоволений

Аналіз та інтерпретація результатів:

Показник самопочуття визначається за середнім балом на основі номерів шкали – 1, 2, 7, 8, 13, 14, 19, 20, 25, 26;

Активності – 3, 4, 9, 10, 15, 16, 21, 22, 27, 28;

Настрою – 5, 6, 11, 12, 17, 18, 23, 24, 29, 30.

Підвищена психічна тривожність – той чинник, що неминуче впливає на ще хистку психоструктуру підлітка школи-інтернату. Вчені виділяють три групи тривожності: особистісну, ситуаційну і патологічну.

Колірний тест відносин

Колірний тест відносин (КТВ), розроблений А.М.Еткіндом,- невербальний компактний діагностичний метод, що відображає як свідомі, так і частково несвідомі рівні відношення, їх емоційний аспект.

Передбачається, що у виборі кольору відображається емоційне відношення до осіб, що складають безпосереднє оточення обстежуваного, а також понять, що мають для нього суттєве значення.

Як стимульний матеріал до тесту використовується 8 кольорів тесту Люшера. З метою забезпечення чистоти результатів необхідно використовувати стандартний набір кольорів.

Кольори, які використовуються в КТВ, означають особистісно-значущі емоційні переживання: *жовтий* – здивування; *червоний* – радість; *сірий* – втому; *чорний* – страх; *червоний з чорним* – гнів; *сірий з синім* – сум; *синій з зеленим* – зацікавленість.

Процедура обстеження:

1. Складається список понять, які мають для досліджуваного певне значення. Для більш зручного використання методу можливе складання бланків з набором понять:

Бланк відповідей (скорочений варіант КТВ)

Прізвище, ініціали _____

Дата _____

Поняття	Номер кольору	Поняття	Номер кольору
Моя робота		Гроші	
Моє майбутнє		Авторитет	
Моє здоров'я		Кар'єра	
Я		Друзі	
Я ідеальний		Лікарі	
Моя сім'я		Влада	

Результат тесту Люшера (розклад кольорів)

Позиція	1	2	3	4	5	6	7	8

Список понять-стимулів краще складати за результатами індивідуальної бесіди з досліджуваним відповідно до мети дослідження.

2. Кольорова асоціативна розкладка.

Перед досліджуваним розкладаються кольори Люшера у випадковому порядку та дається така інструкція : “Вам потрібно підібрати до кожного з понять (поняття послідовно пред’являються психологом) підхожі кольори. Кольори потрібно підібрати не за випадковими ознаками, а за власними відчуттями, з яким кольором у Вас особисто асоціюється дане почуття. Вибрані кольори можуть повторюватись.”

Навпроти кожного поняття записується номер кольору, що вибрав обстежуваний, виходячи з такого кодування кольорів : синій – 1; зелений – 2; червоний – 3; жовтий – 4; фіолетовий – 5; коричневий – 6; чорний – 7; сірий – 0.

КТВ має два варіанти проведення, які відрізняються за способом здобування кольорових асоціацій. У скороченому варіанті досліджуваному необхідно підібрати до кожного поняття тільки один колір з восьми. У повному варіанті всі вісім кольорів ранжуються від найбільш підхожого до найменш підхожого відносно кожного поняття.

Приклад бланку відповідей за повним варіантом :

Поняття								
Я								
Моє майбутнє								
Моє здоров’я								
Лікарі								

3. Розкладання кольорів Люшера.

Досліджуваному пропонується розкласти кольори Люшера від “найбільш приємного, підхожого” до “найменш приємного, непідхожого”. Психолог фіксує розкладки кольорів за вищевказаним кодуванням.

Інтерпретація результатів

Якщо з деякою особою чи поняттям асоціюються кольори, що займають перші місця за переважністю, значить, до даної особи чи поняття досліджуваній ставиться позитивно : емоційно приймає його, задоволений відповідним ставленням. І , навпаки, якщо з ним асоціюються кольори, що займають останні місця при розкладанні за переважністю, значить, досліджуваній до них ставиться негативно, емоційно його відторгує.

В короткому варіанті (КТВ) валентність (відповідність) вимірюється рангом кольору, з яким асоціюється певне поняття в індивідуальному розкладанні кольорів в порядку переважності і може змінюватись від 1 до 8.

У повному варіанті тесту він вимірюється коефіцієнтом рангової кореляції Спірмена між асоціативним рангуванням кольорів в порядку відповідності даного поняття та індивідуальним розкладанням кольорів в порядку переважності і може змінюватись від 1,0 до 1,0.

Схема написання характеристики на клас

I. Загальні відомості про клас: кількість учнів; дівчат, хлопців

II. Соціально-психологічні особливості учнів

1. Соціометричний статус (на основі даних соціометрії): лідери, товариші, ізольовані, зневажені. Як здійснюється опора на лідерів.

2. Ставлення до громадського життя, участь у справах класу, школи окремих учнів, класу в цілому.

3. Участь у гуртковій роботі.

4. Ставлення до вчителів. Особливості проведення роботи з батьками, їх ставлення до школи.

5. Рівень самоврядування, органи самоврядування. Організаторські здібності учнів класу, спілкування в класі.

6. Рівень вихованості учнів класу.

III. Особистісні риси учнів класу.

1. Мотиваційне середовище: інтереси, ідеали, переконання.

2. Самосвідомість: прагнення, самооцінка.

3. Індивідуально-типологічні особливості школярів: особливості темпераменту, моральні якості.

4. Особливості психологічного стану деяких учнів.

IV. Пізнавальні особливості учнів класу.

1. Особливості сприйняття, пам'яті, уваги, мислення, уяви.

2. Рівень інтелектуального розвитку.

V. Участь батьків у житті класу, школи.

VI. Педагогічні висновки. Завдання, на виконання яких має спрямовуватися робота з класним колективом (формулюються з огляду на характеристики класу).

Зразок титульної сторінки

КОНСПЕКТ

залікового уроку з психології, проведеного у 10-б класі
СШ № 20 м. Луцька на тему:
„Роль типу темпераменту у засвоєнні інформації”
студентом-практикантом факультету психології
(прізвище, ім'я по-батькові)

На другій сторінці зазначається мета уроку, методи проведення, використані наочні та технічні засоби навчання, використана в процесі підготовки до уроку література. З третьої сторінки конспекту починається виклад змісту теми уроку. В конспекті повинні бути орієнтовно висвітлені такі основні елементи уроку:

- організований початок;
- перевірка виконання домашнього завдання;
- вивчення нового матеріалу;
- закріплення нового матеріалу;
- домашнє завдання на наступний урок.

На заліковому уроці повинні бути присутні керівники практики та всі студенти, які проходять практику у даному навчальному закладі. Після залікового уроку проводиться його обговорення.

Орієнтовна схема аналізу уроку:

1. *Тема і мета уроку:* місце даного уроку в системі уроків; пізнавальні і виховні завдання уроку; постановка перед учнями пізнавальної мети (завдань).
2. *Підготовка вчителя до уроку:* володіння навчальним матеріалом, використання фахової і методичної літератури, підготовка унаочнення та ТЗН.

3. Науковий рівень уроку:

- а) науковість викладу (правильність пояснень фактичного матеріалу, відповідність сучасному рівню розвитку науки і вимогам програми);
- б) відповідність обсягу та змісту матеріалу вимогам програми;
- в) розвиток в учнів умінь та навичок наукового пошуку, ознайомлення їх із способами наукової організації праці.

4. Методичний рівень уроку:

- а) правильність вибору типу уроку, його структури, методів і прийомів навчання;
- б) реалізація принципів навчання;
- в) правильність застосування методів навчання відповідно до вимог педагогіки, психології, методики викладання (з'ясування досягнень і недоліків учителя);
- г) педагогічний і психологічний ефект від застосування обраних форм, методів і прийомів навчання; дисципліна учнів класу, раціональне використання часу, якість засвоєння учнями матеріалу уроку, активність учнів, організація підтримки уваги учнів на уроці;
- д) поведінка вчителя на уроці: вміння тримати себе, голос, тон, педагогічний такт (стриманість, вимогливість, чуйність);
- е) засоби активізації розумової діяльності учнів, емоційна насиченість уроку, організація запам'ятовування навчального матеріалу.

5. Характеристика складових частин уроку: аналіз кожного етапу уроку з відзначенням позитивного і недоліків, їхні причини.

6. Загальні висновки :

- а) досягнення мети уроку;
- б) пропозиції і поради щодо покращення якості підготовки і проведення наступних уроків;
- в) рекомендована оцінка.

Результати обговорення оформляють у вигляді протоколу, який веде один із студентів-практикантів. У протоколі зазначається рекомендована оцінка за даний захід. Обговорення залікового навчального заняття проводить керівник від кафедри. Протоколи додаються до матеріалів практики.

До кожного *залікового виховного заходу* студенти повинні підготувати розгорнутий план-сценарій. Нижче подається приклад його оформлення.

Зразок титульної сторінки

<p style="text-align: center;">ПЛАН-СЦЕНАРІЙ залікового виховного заходу, проведеного у 10-в класі СШ № 20 м. Луцька на тему: „Тютюнопаління: причини та наслідки” студентом-практикантом факультету психології (прізвище, імя по-батькові)</p>
--

На другій сторінці зазначається: мета заходу, використані наочні та технічні засоби та література. Далі записуються прізвища тих, хто бере участь у виступах та викладається зміст проведеного виховного заходу.

На заліковому заході повинні бути присутні керівники практики, класний керівник та всі студенти, які проходять практику у даному навчальному закладі.

Після залікового виховного заходу проводиться його обговорення.

Орієнтовна схема аналізу виховного заходу

1. *Тема і мета виховного заходу.* Форма його проведення (виховна година, учнівський вечір, бесіди на психологічну тематику тощо).
2. *Актуальність заходу* та його відповідність запитам та інтересам учнів, рівню їхнього розвитку.
3. *Попередня підготовка* студентом-практикантом заходу. Залучення до його підготовки учнів.
4. *Проведення заходу:*
 - а) виховна і наукова спрямованість змісту заходу;
 - б) доступність і переконливість розкриття теми і змісту заходу;
 - в) врахування вікових особливостей учнів та їх інтересів;

- г) доцільність і ефективність застосованих методів виховання під час проведення заходу, забезпечення організаційної чіткості, емоційності у його проведенні;
- д) участь учнів у проведенні заходу, їхня поведінка (увага, інтерес, дисципліна);
- е) використання студентом-практикантом матеріалів з життя класу, з найближчого оточення учнів;
- є) ефективність використання обладнання: наочних посібників, технічних засобів та ін.;
- ж) підсумки проведеного виховного заходу;
- з) етика поведінки студента-практиканта, уміння володіти аудиторією, викликати інтерес, активізувати учнів, тон, психологічний такт, зовнішній вигляд, культура мовлення, міміка, жести;

5. *Загальні висновки про захід*, його виховну цінність, оцінка заходу.

Результати обговорення оформляють у вигляді протоколу, який веде один із студентів-практикантів. У протоколі зазначається рекомендована оцінка за даний захід. Обговорення залікового виховного заходу проводить керівник від кафедри. Протокол додається до матеріалів практики.